

WALAFRIDI STRABI

FULDENSIS MONACHI

DE

ECCLESIASTICARUM RERUM

EXORDIIS ET INCREMENTIS

LIBER UNUS,

AD REGINBERTUM EPISCOPUM.

(Ex Bibliotheca veterum Patrum, sæculi ix, parte II tom. XV.)

PRÆFATIO AUCTORIS

In nomine Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti. De ministris Ecclesie et ministeriis ipsorum, necnon et de multiplicibus sacramentorum, officiorum et observationum, rationibus multi multa dixerunt: ita ut pauca vel pene nulla remanserint, quæ non jam per illuminationem Spiritus sancti sint demonstrata: non solum qualiter debeant fieri, verum etiam quomodo singula mystice debeant vel possint intelligi, diligenti examinatione excussa. Quorum omnium copiam, cum secundum solertissimum in rebus ecclesiasticis studium tuum, et libris habeas et memoria comprehensam, o venerande in Christo Pater Reginberte, salubri curiositate ardens, quædam non a prioribus penitus omissa, sed brevius quam volueras tacta, a me addi desideras, quasi aliquid illos aufugerit, quod nos possimus inspicere: cum potius vere fateri debeamus, omnia quæ illi inventa, nobis scriptis suis reliquerunt, nec ipsa discendi in-

stantia nos assequi posse. Sed est quod hujusmodi incœptis sensus sui vivacitate videbantur perspicua. Scribam igitur, in quantum Dominus dederit facultatem, sicut ex authenticorum dictis, quæ adhuc attigimus, addiscere potui, de quarumdam ecclesiarum exordiis et causis rerum, et unde hoc vel illud in consuetudinem venerit, et quomodo processu temporis sit, indicabo: habiturus et si non pro scientia laudem, tamen pro obedientia certam mercedem. Et primum de sacris ædibus, in quibus ipsa celebrantur sacra, dicendum videtur.

AD LECTOREM.

Hoc opus exiguum Walafridus pauper hebesque, Collegit, Patrum dogmata lata sequens. Sed non sponte sua tam magnos venit in ausus, Dura Reginberti jussio adegit eum. Si quid in hoc, lector, placet, assignare memento Id Domino: quidquid displicet, hocce mihi.

INCIPIT LIBER.

CAPUT PRIMUM.

De exordiis templorum et altarium

Altaria quidem Noe, Abraham, Isaac et Jacob, Domino, ut legitur, exstruxerunt (*Gen. viii. xii, xxvi, xxxiii*). Moyses vero primus tabernaculum, juxta exemplar divinitus sibi demonstratum, in deserto Sinai, filiis Israel de servitute Ægyptia liberatis erexit. Salomon quoque longo jam tempore eodem populo in terra repromissionis degente, et regie dignitatis apice, gentibus circumpositis præminente, templum illud mirificum in Hierusalem (quam David pater caput ejus regni instituit) magnis ædificavit sumptibus, et diversis dotavit ornatibus. In quorum

C utroque tabernaculo videlicet ac templo, et arca Testamenti, et altaria cum utensilibus suis, aliæque species religioni illius temporis congruæ fuisse leguntur tam multiplices et tam consulta ratione provisæ, ut quidquid modo spiritualibus Ecclesie celebratur in studiis, totum in illis constructionum figuris pleniter et, ut ita dicam, consignanter delineatum atque constructum videatur. Paganos etiam templa fecisse diis suis, vel potius dæmonibus, seductoribus suis, non solum ex ipsorum libris, sed etiam ex divina Scripturæ testimoniis agnoscimus: Quia et templum Dagon in Samuele legitimus et regem Sennacherib in templo Neserach trucidatum (*I Reg. v; IV Reg. xix*): Daniele quoque in tem-

plo Belis, sacerdotum ejus strophas deprehendisse (Dan. xiv) : et Antiochum reliquiarum populi Dei persecutorem gravissimum, et templi, quod post reversionem de captivitate reedificatum est, violatorem, in templo Naneæ corruisse cognoscimus (II Mach. 1). Et multa alia quibus approbatur quod dicimus. Nolumus autem de libris paganorum ejusdem rei testes adsciscere, ne inter ecclesiasticæ ædificationis eloquia, lectoris animum inutilibus fabulis occupemus.

CAPUT II

Qualiter religiones diversæ se invicem imitatæ sint, et quid commune habuerunt, quid diversum.

Et primus quidem temporibus, tam veros Dei cultores, quam etiam dæmonum veneratores, in locis congruis, suæ religionis cultum, sub divo celebrasse credendum est. Sed quia dæmones hominibus persuaserunt, in contumeliam Creatoris, imaginem incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum commutare, et servire creaturæ potius quam Creatori (Rom. 1), consequenter etiam ædificationem templorum, et sanguinis non solum animalis, sed etiam humani immolationem ad majorem persuasi erroris vindictam, sibi fieri exposcebant. Ideoque omnipotens et patiens Creator, facturæ suæ volens undecunque consulere, quia vero propter fragilitatem carnalium omnes consuetudines pariter tolli non posse sciebat, permisit et jussit quædam sibi obedienter a piis exhiberi, quæ dæmonibus damnabiliter ab impiis solvebantur : sicuti sunt ædium constructiones, et diversorum genera sacrificiorum. Et factum est, ut quæ prioribus propter infirmitatem concessa sunt, ad exclusionem erroris, nobis sequentibus per Christi passionem patefacta, proficerent ad causam perfectionis, dum et in illis materialibus structuris ædificium Ecclesiæ spirituale, et in carnalibus victimis ac solemnitatibus, passionem Christi et virtutum documenta sentimus. Sicut autem quædam præcepta moralia nobis et veteribus voluit Deus esse communia : ut sunt ea quæ ad morum honestatem, et ad jus inter homines pertinent conservandum : ita quædam flagitiosa, quæ dæmonum voluptate instituta, et illis et nobis statuit omnimodis fugienda, maleficia videlicet ac mendacia, supra, et superstitiosos errores, et similia. Hæc cum ita sint dicta, sciendum est quædam esse omni religioni communia, ut est : *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Matth. vii ; Tob. iv) : et quidquid ex naturali lege, divinis congruum invenitur mandatis. Hoc tamen in illis distat, quod quidam illa propter honestatem, ut philosophi : quidam propter timorem, ut Judæi : alii propter dilectionem, ut Christiani, observant : ut autem ad proposita revertamur sicut Deus, ut destrueret opera diaboli, quædam sibi exhiberi voluit a cultoribus suis, quæ dæmones prius persuaserunt errantibus : ita cultum a Deo institutum, maxime in sacrificiorum et cæremoniæ multiplicitate, sibi deinceps dæmones

A exposcebant, sicut scriptum est de libris legis Dei, de quibus scrutabantur gentes, similitudinem simulacrorum suorum, ut scilicet, quomodo lex Domino servire, præcepit ejusdem ritibus, deceptores suos dæmones, deceptæ gentes venerantur. Nam et temporibus Tiberii et Caii Cæsarum, idola in templo Domini legimus collocata. Et Julianus Apostata totum ecclesiastici ordinem ritus, ad diabolorum honorem detorquere conatus est. Et ipse diabolus a Christo se pro Deo voluit adorari (Matth. iv).

CAPUT III.

De profectu religionis Christianæ.

Postquam itaque venit tempus, quando veri adoratores in spiritu et veritate (Joan. iv), non in Hierusalem tantum vel monte Samariæ, id est non localiter, sed spiritualiter cæperunt adorare Patrem, et in omnes gentes secundum Domini jussionem doctrina salutaris emissa est : cæperunt fideles loca munda quærere, et a tumultibus ac negotiis carnaliter conversantium semota in quibus orationes mundas, et sacrosancta mysteria, et mutæ ædificationis solatia celebrarent. Quamvis enim secundum evangelistam erant discipuli cum credentibus semper in templo vel cœnaculo laudantes Deum, et orationi ac jejunio insistentes : tamen post adventum Spiritus sancti (Act. 1, 11), legimus eos circa domos orationes et fractiones panis celebrasse. Et non solum inter urbium ædificia, verum et extra in locis secretis convenisse. Nam et Paulus processisse legitur in Philippis extra portam, juxta flumen, ubi videbatur oratio esse, et ipse cum Ephesiis oravit in littore (Act. xvi, xx). Cum autem multiplicaretur numerus credentium, cæperunt domos suas facere ecclesias, ut in gestis sanctorum creberrime legitur : et privatas habitationes ad publicas fidelium contulerunt utilitates. Sæpe etiam persecutorum rabiem declinantes, in cryptis et in cœmeteriis, et speluncis, atque desertis montibus et vallibus conventicula faciebant. Deinde magis magisque proficiente Christianæ religionis miraculo, et per lucra Christi, damno succedente diaboli : non solum novæ ad orandum domus constructæ sunt, sed etiam templa deorum, abjectis et exterminatis idolis cum spurcissimis cultibus suis, in Dei mutabantur ecclesias.

CAPUT IV.

In quas plagas cœli orantes vertantur.

Et quia diversitas idololatriæ diversis modis templa construxerat, non magnopere curabant illius temporis justis, quam in partem orationis loca converterent, dum tantum videretur, ubi eliminatæ sunt dæmonum sordes, ibi Deum Creatorem omnium, qui ubique est, coli et adorari. Quanquam itaque sapiens dicat, nos ad orientem lucis adorare Deum, et revera congruum est, et salubri more institutum, ut orientem versus, facies orando vertamus : quia sicut ab oriente lucis adventum suspicimus corporæ, sic in orationibus illuminari super nos vultum illius

deposcimus, de quo scriptum est : *Ecce vir Oriens* (Zach. vi); et, *Visitavit nos Oriens ex alto* (Luc. 1). Tamen quia et templi tabernaculi introitus ab oriente fuit, ubi altare et labrum erat, et omnes victimarum et sacrificiorum ritus fiebant, certum est in utroque, ab oriente multos orasse contra Occidentem. Siquidem et Salomon dedicans templum, stetit ante altare et extendit manus in cœlum, et effudit orationem tam devotione, quam prolixitate mirabilem (III Reg. viii). Priora autem et anteriora templi vel altaris orientem respiciebant. Unde et apud veteres, orientales templorum partes, *antica*; occidentales, *postica*; aquilonares, *sinistra*; meridiana, *dextra* dicebantur. Quod et de templi Domini latere meridiano sic scribitur : *Ostium lateris medii erat in parte domus dextræ* (III Reg. vi). Quia ergo portæ trium atriorum una contra alteram positæ reeta linea ad orientem patebant, ita sol æquinoctialis exoriens, radios suos per illas æqualiter contra mediætem templi erigeret, eodemque modo per ostia porticus et ipsius templi, in ostia Sancti sanctorum altrinsecus posita, pertenderet : sicut traditur a maioribus, illi qui in exterioribus atriis positi, ab introitu interioris, quibusdam quasi rationabilibus causis prohibebantur : per portarum contra se positarum patulum prospectum, oculos usque ad introitum templi dirigentes : quo pedibus non audebant precibus et votis et salutationibus accedebant. Sed et ipse Salomon, in illa celebri oratione de populo in peregrinationem propter peccata sua venturo, dixit ad Deum : *Si oraverit contra civitatem quam elegisti, et templi quod ædificavi nomini tuo* (I Par. vi), et reliqua. Quod Daniel quoque propheta, et talis in quo suspicio nulla potuit reperiri, legitur fecisse. Apertis enim fenestris cœnaculi sui contra Hierusalem, tribus vicibus oravit per singulos dies (Dan. vi). His et aliis exemplis edocti cognoscimus, non errasse illos vel errare, qui templis vel noviter Deo constructis, vel ab idolorum squalore mundatis propter aliquam locorum opportunitatem, in diversas plagas altaria statuerunt : quia non est locus, ubi non sit Deus. Verissima enim relatione didicimus, in Ecclesia quam apud Æliam Constantinum imperator cum matre Helena, super sepulcrum Domini miræ magnitudinis in rotunditate constituit : idemque Romæ in templo, quod ab antiquis *Pantheon* dictum, a beato Bonifacio papa, permittente Foca imperatore, in honorem omnium sanctorum consecratum est, in Ecclesia quoque beati Petri principis apostolorum, altaria non tantum ad orientem, sed etiam in alias partes esse distributa. Hæc cum secundum voluntatem vel necessitatem fuerint ita disposita, improbare non audemus. Sed tamen usus frequentior (secundum quod et supra memoravimus) et rationi vicinior habet in orientem orantes converti, et pluralitatem animarum (Sic) ecclesiarum eo tenore constitui. *Unusquisque in sensu suo abundet. Prope est Dominus omnibus invocantibus cum in veritate, et longe a peccatoribus sa-*

lus (Psal. cxl. iv) : *appropinquemus Domino, et appropinquabit nobis* (Jac. iv). Alioquin peccator, etiam si fugerit, eum qui ubique est, evitare non poterit. Quia neque ab oriente, nec ab occidente, neque a desertis montibus, subaudi, patet locus fugiendi, quoniam Deus iudex est, hunc humiliat, et hunc exultat. Cui etiam Propheta dicit : *Quo ibo a spiritu tuo ? Et quo a facie tua fugiam ? Si ascendero in cœlum, tu ibi es : si descendero in infernum, ades* (Psal. lxxiv, cxxxviii).

CAPUT V.

De vasis quæ simpliciter signa dicuntur.

De vasis vero fusilibus vel etiam productilibus, quæ simpliciter signa vocantur, quia eorum sonoritate quibusdam pulsibus excitata, significantur horæ, quibus in domo Dei statuta celebrantur officia : de his, inquam, hic dicendum videtur, quod eorum usus non adeo apud antiquos habitus proditur : quia nec tam multiplex apud eos conventuum assiduitas, ut modo est, habebatur. Apud alios enim devotio sola cogebat ad statutas horas concurrere. Alii pronuntiationibus publicis invitabantur, et in una solemnitate proxime futuras discebant. Apud quosdam tabulis, apud nonnullos cornibus horæ predebantur. Vasorum autem, de quibus sermo ortus est, usum primo apud Italos affirmant inventum. Unde et a Campania, quæ est Italiæ provincia, eadem vasa majora quidem *campanæ* dicuntur : minoræ vero, quæ et a sono tintinnabula vocantur, *C nolas* appellant, a Nola ejusdem civitate Campaniæ, ubi eadem vasa primo sunt commentata. Quia vero tubas æreas et argenteas in lege habemus (Num. x), et propheta quasi tuba vocem prædicationis exsultare jubet (Isa. viii) : congrue his vasis utimur in convocatione fidelium, ut prædicationis nostra in Ecclesia, pura in argento, in ære significetur durabilis et sonora, id est ut nec hæretica foedetur rubigine, nec negligentiae lassetur pigritudine, nec humana supprimatur formidine.

CAPUT VI.

Expositio nominum quorundam, sacris rebus adjacientium.

Hæc a nobis, ut potuimus, dicta sunt : nunc de nominibus, quæ ipsis sacris locis vel ædificiis, non fortuito, sed rationabiliter imposita sunt pauca dicemus, ut lector, dum causas ædificiorum et exordia didicerit, cur etiam ita vel ita dicta sint possit advertere. Ecclesia quidem Græcum nomen est, et interpretatur *convocatio* vel *conventus* : cum sit vel generalis sanctorum unitas, in una fide et dilectione conjuncta, unde una et catholica dicitur Ecclesia : vel singulorum societas sancta locorum, unde et multæ dicuntur Ecclesiæ. Tamen etiam ipsa domus, in qua ad divina vel discenda vel celebranda, convenit multitudo fidelium, ecclesia vocatur : a re quæ ibi geritur, illud vocabulum mutuamus. Horum exempla Apostolus insinuat, dicens : *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam ne-*

que rugam (Ephes. v.) et, Sicut in omnibus Ecclesiis A funditate abrupta, sicut et crepidines dicimus abruptas summitates quorumlibet corporum. *Martyria* vocabantur Ecclesiarum, quæ in honore aliquorum martyrum fiebant. Quorum sepulcris et ecclesiis honor congruus exhibendus in canonibus decernitur. Qui et loca, quæ sub incertis nominibus et reliquiis, vel tantum mortuorum appellatione construuntur nullo honore colenda constituunt. Quod beatus Martinus et Germanus Parisiensis suis leguntur confirmasse exemplis. *Sacrarium* dicitur, quia ibi sacra reponuntur et servantur. *Analogium*, quod in eo verbum Dei legatur et annuntietur. *Logos* enim Græce, *verbum* vel *ratio* dicitur. *Pulpitum*, quod sit in publico statutum, ut qui ibi stant ab omnibus videantur. *Ambo*, ab ambiendo dicitur, quia intrantem

Templum est dictum quasi tectum amplum. Unde et excellentioribus ædificiis hoc congruit nomen : sicut rex Salomon sapientissimus in regia urbe, templum : Moyses vero in itinere dicitur tabernaculum condidisse. Dictum est autem *tabernaculum* a tabulis et cortinis, eo quod interstantibus tabulis, cortinæ desuper tenderentur. Unde et militum tentoria, quibus in itinere solis ardores, tempestates imbrum frigorisque injurias vitant, tabernacula dicuntur. *Ædes* et ædificia ab edendo putant dicta, quasi primitus ad edendum facta. Unde Plautus dicit :

Si vocassem vos in ædem ad prandium.

Potest enim fieri ut ædes ad edendum in eis, sicut cœnacula ad cœnandum, primo sint facta, et postea longo usu in aliud verterentur. Sicut *tabernaculum* primitus plebeiorum domunculæ, quod sex tabulis ligneis fierent, dicebantur : unde et tabernaculum derivari quidam volunt. Nunc autem cauponum Ecclesiarum sic vocantur.

Basilica Græce, Latine regalis vel regia dicitur a basileo, id est rege. Nam et carnalium regum palatia ita dicuntur, sicut scriptum est de Esther : *Stetit in atrio domus regis, quod erat interius contra basilicam regis* (Esther. v). Nostra autem domus orationis ideo regia dicitur, quia Regi regum in ea servitur, vel quia reges et sacerdotes, id est summi regis et sacerdotis membra, qui motibus corporis imperant, et spirituales hostias immolant Deo, ibi regenerantur ex aqua et spiritu, et salutariter nutriuntur doctrina. *Absida* Græce, Latine *lucida* dicitur, quia lumen acceptum per arcum intromittit. *Exedra* est absida quædam, separata modicum quidem a templo vel palatio, et dicta inde, quod extra hæreat : Græce autem *cyclon* vocatur. *Aram* quidam vocatam dixerunt, quod ibi incensæ victimæ arderent : alii a precationibus, quas Græci aras vocant. Unde et imprecationes antea dicuntur. *Altare* autem, quasi altæ aræ nominatur. Porticus a porta, ut vel quod sit aperta dicitur. Ad hoc maxime fit, ut per eam intretur et transeat. *Cameterium* recubitorium vel dormitorium est mortuorum, qui et ideo ab Ecclesia dormientes dicuntur, quia resurrecturi non dubitantur. *Cryptæ*, sunt specus subterranei, dictæ a pro-

ambit et cingit. *Cancelli* videntur dici, quia minoribus columnis sunt. Cancelli enim vocantur majores columnæ, et maxime quadræ : vel cancelli dicuntur a cubito, qui Græce *ancos* dicitur. Solent enim plurimi non altius construi, quam ut stantes desuper inniti cubitis possint. *Januæ* a Jano quodam dictæ, cui gentiles omnem introitum et exitum consecraverunt. *Ostia* ab obstando extra positæ, vel ostendendo aditum vocantur. *Valvæ* a volvendo. *Fores*, quod forinsecus sint positæ. *Portæ*, quia per eas portantur quæque et feruntur. Sunt autem januæ proprie priui ingressus in domum, ostia intra januam aditus ad loca quælibet : *Valvæ*, quæ intro volvuntur, id est vertuntur et complicantur sicut fores quæ foras vertuntur. *Portæ* autem proprie sunt murorum et atriorum. *Camera* dicitur a curvitate, quæ solet in his ædificiis fieri, quæ cœmentitio opere desuper concluduntur. Hæc etiam a concavitate superiori, ad similitudinem ejusdem animalis, testudo nominatur. Græce enim *camyron* curvum dicitur. *Lacunaria* vel *laquearia* pendentia sunt templorum ornamenta, inde dicta, quod luceant in aere. Quia vero longum est singulas sacrarum ædium partes exponendo percurrere, multiplex est in eis, æque ut in cæteris structuris, nominum et specierum diversitas : sufficiant hæc de eminentioribus earum partibus dicta. Ad cætera quæ restant, per hæc signa ingressuum facilius studiosis patebit introitus.

CAPUT VII.

Quomodo Theotisce domus Dei dicatur.

Dicam tamen etiam secundum nostram barbariem quæ est *Theotisca*, quo nomine eadem domus Dei appellatur : ridiculo futurus Latinis, si qui forte hæc legerint, qui velint simiarum informes natos, inter angustorum liberos computare. Scimus tamen et Salomoni (qui in multis typum gessit Domini Salvatoris) inter pavones simias fuisse delatas (III Reg. x). Et Dominus qui pascit columbas, dat escam pullis corvorum invocantibus eum (Psal. cxlvi). Legant ergo nostri, et sicut religione, sic quoque rationabili locutione, nos in multis veram imitari Græcorum et Romanorum intelligant philosophiam. Multæ res sunt apud singulas gentes quarum nomina,

ante cognitionem ipsarum rerum, apud alias inco- A
gnita sunt. Sicque fit sc̄pissime, ut rerum intel-
lectus, alii ab aliis addiscentes, nomina quoque et
appellationes earum vel integre, vel corrupte, cum
nova intelligentia in suam proprietatem trahant, ut
ab Hebræis Græci, Latini et Barbari, *Amen, alleluia*
et *Hosanna* mutuati sunt. A Græcis Latini et om-
nes qui libris Latinorum et lingua utuntur. *eccle-*
siam, baptismum, chrisma, et omnium pene radices.
dictorum acceperunt. A Latinis autem Theodisci
multa et in communi locutione, ut *schamel, fenster*
lectar : in rebus autem divino servitio adjacentibus
pene omnia. Item a Græcis sequentes Latinos, ut
kylich calicem, *vatter* pater, *mutter* mater, *genex* a
gynæceo; quæ Græce dicuntur *κύλιξ, πᾶτερ, μήτηρ,*
et *γυναικίον*. Cum in quibusdam horum non solum B
Latini, ut *genitor* et *genitrix*, sed etiam Theotisci
propriis habeant voces, ut *atto* et *amatodo* et *toda*.
Ab ipsis autem Græcis *kyrch* a kyrios, et *papst* a
papa, quod cuiusdam paternitatis nomen est et cle-
ricorum congruit dignitati : et *herr* ab eo quod est
heros, et *monn* et *monath*, a *μῆνη*, et alia multa ac-
cepimus. Sicut itaque domus Dei, *basilica*, id est
regia, a rege : sic etiam *Kyriaca*, id est *Dominica*, a
Domino nuncupatur, quia Domino dominantium, et
Regi regum in illa servitur. Si autem quæritur qua
occasione ad nos vestigia hæc Græcitat̄is advene-
rint, dicendum et Barbaros in Romana republica
militasse, et multos prædicatores Græce et Latine
locutionis peritos, inter has bestias cum erroribus
pugnatos venisse : et eis pro causis, multa nostros C
quæ prius non noverant utilia didicisse, præcipueque
a Gothis, qui et Getæ, cum eo tempore, quo ad
fidem Christi, licet non recto itinere, perducti sunt,
in Græcorum provinciis commorantes nostrum, id
est Theoticum sermonem habuerint. Et (ut histo-
riæ testantur) postmodum studiosi illius gentis, di-
vinos libros in suæ locutionis proprietatem transtul-
erint, quorum ad hæc monumenta apud nonnullos
habentur. Et fidelium fratrum relatione didicimus,
apud quasdam Scytharum gentes maxime Tomita-
nos eadem locutione, divina hactenus celebrari offi-
cia. Hæc autem permisiones et translationes verbo-
rum, in omnibus linguis tam multiplices sunt, ut
propria singularum jam non sint pene plura, quam
cum alijs communia, vel ab aliis translata.

CAPUT VIII.

De imaginibus et picturis.

^a Nunc jam de imaginibus et picturis, quibus de-
cus ecclesiarum augetur dicenda sunt aliqua. Quia
et earum varietas nec quodam cultu immoderato
colenda est, ut quibusdam stultis videtur : nec ite-
rum speciositas ita est quodam despectu calcanda,
ut quidam vanitatis assertores existimant. Quis enim
sanum sapiens, contra id quod scriptum est : *Domi-*

^a Quæ hic Walafridus Strabus disserit de cultu
imaginum, caute legenda, nam unus fuit ex illis
Galliæ theologis qui errore præpostero retinendas

num Deum tuum adorabis, et illi soli servies (*Deut. vi*).
Et iterum : *Non facies tibi omnem similitudinem*
eorum; quæ in cælo, vel in terra, vel in aquis su-
terra sunt (*Exod. xx*) : putabit in tabernaculi vel tem-
pli constructione, fecisse Moysem et Salomonem?
Cum et ille secundum divinam jussionem cortina-
rum varietatem et indumentum sacerdotale, diver-
sis ornaverit figuris (*Exod. xxvi*) : et iste secundum
sapientiam divinitus sibi attributam, picturis et
sculpturis non tantum animalium, sed etiam arbo-
rum et herbarum, penè omne opus templi distinxe-
rit (*III Reg. vi*)? Uterque insuper cherubin simili-
tudinem super arcam et propitiatorium statuerit?
Cum certum sit et, illos ita sensisse, et nos ita
sentire debere, quod videlicet non sint Deo debitis
cultibus et honoribus colenda, quæ ab illis vel nobis
facta sint vel fuerint, aut significandi alicujus myste-
rii causa ut tabernaculi et templi structura omnis.
Ob commemorationem rerum gestarum, ut picturæ
historiarum, aut ob amorem eorum, quorum simili-
tudines sunt animis videntium arctius imprimendæ,
ut imagines Domini et sanctorum ejus. Neque enim
frustra superiori sententiæ subjunctum est : *Non*
adorabis, neque coles ea. Unde videlicet intelliga-
mus, in his faciendis devotionem et utilitatem quam
commoveri vel instrui appetimus, non esse culpand-
um : sed in his colendis, superstitionem et hebetu-
dinem, qua spiritalem cultum ad corporalia tradu-
cere erronei nituntur, esse damnandam. Sane, si
qui videtur ars pictorum vel fabricorum ob hoc cul-
panda, quasi ea quæ ab ipsis fiunt, propter artis
decorem et convenientiam, ad cultum sui illiciant
insipientes : poterit consequenter et Dei obtreclare
factoris, quare ipse vel luminaria cæli tanti sple-
ndoris, vel herbas et olera tantæ creaverit venustatis
et odoris : cum ipsa sicut et aliæ creaturæ, a qui-
busdam errantibus, divinis honoribus adorata sint
et culta, qui error non auctori honorum ascribe-
dus est, sed dæmonum persuasioni, et hominum cons-
ensui iniquo qui bonis in malum abuti didicerunt.
Notandum vero, quod sicut quidam easdem imagines
ultra quam satis est venerantur, ita alii, dum volunt
cautiores cæteris in religione videri, illas ut quas-
dam idololatriæ species respuunt, et præsumptionis
fastu, simplicium corda scandalizant. Hujus rei
quæstio apud Græcos sæpe tantas contentiones exci-
tavit, ut sub Gregorio papa juniore Constantinus
imperator apud Constantinopolim omnes imagines
deposuerit, et sub Gregorio tertio Romæ synodus
sit facta contra supradictam (ut dixerunt) hæresim
in qua firmatum est ut sanctorum imagines secun-
dum prisecum catholicæ Ecclesiæ ritum, restituerentur.
Ipsa denique querela Græcorum, temporibus
bonæ memoriæ Ludovici imperatoris, in Franciam
perlata, ejusdem principis providentiâ scriptis sym-
dalis est confutata. Quam etiam Claudius quidam,
imagines censebant ad ornatum templorum et in-
structionem historicam nullo tamen pacto ado-
randas.

Taurinensis episcopus, sed in veritatis itinere, non minis sui similitudine nutabundus, inter cæteras vanitatum suarum ineptias, cupiens renovare, aequam diversorum contra eum scribentium jaculis perfoderetur, suo iudicio damnatus interiit: et fortasse qui imperatoris, fidelium veluti in numero conscripsit imaginem, ante tribunal ipsius, protervitatis suæ pariter et inquietudinis pœnas exsolvit. Non enim levem injuriam sæculi potentes sibi putabant illatam, si imaginem suam vel nomen in quolibet numismate a subjectis despici cognoverint et calcari. Non autem (quia populus Israel in deserto, vel Jeroboam (*Exod. xxxii*; *III Reg. xii*) rex vitulorum fabricatione Deum offenderant) serpens æneus, quem ex jussu Domini Moyses fecit (*Num. xxi*), contemnendus erat: quippe cum percussus a veris serpentibus, imaginarii serpentis contemplatione sanarentur, quem quia populus, semper ad idololatriam proclivis, postmodum quadam superstitione veneratus est religione, Ezechias rex Juda religiosissimus legitur fregisse (*IV Reg. xviii*). Ergo cum Christianus populus tanta sit in divinis rebus docilitate in interiora sapientiæ spiritalis inductus cellaria, ut non dicam picturam et imagines, sed ne ipsos quidem sanctos homines vivos vel mortuos, divinis credat colendos honoribus, vel adorandos: rogamus enim sanctos, non ut ipsi præsent per se, quæ salutis nostræ necessaria sunt; sed ut ab auctore honorum, a quo *est omne datum optimum et omne donum perfectum* (*Jac. i*), ut pote illi proximiores meritis, et ideo certius audiendi, impetrent quæ salutis petentium opportuna non nesciunt. Deum autem oramus, ut sua bonitate gratuita meritis et intercessionibus sanctorum, quæ nobis iudicat commoda, largiatur. Et huic quidem, ut Deo Domino, iudici, creatori, omnipotenti et Salvatori, supplicamus: illos vero, ut Dei amicos, Domini famulos, patronos, vere honoratos, et pleniter salvatos, in adiutorium vocamus. Tales esse preces fidelium, qui publicas Ecclesiæ orationes considerare norunt, dubitare non poterunt. Cum itaque talis sit Christiani perfectio sensus, non sunt omnimodis honesti et moderati imaginum honores abjiciendi. Si enim ideo, quia novimus non adorandas nec colendas iconas, conculcandæ sunt delendæ picturæ, quasi non necessariæ vel nocivæ. Ergo et quia credimus, quod Creator omnium, qui ubique est et cælum et terram implet, non habitat in manufactis, destruenda sunt templa, ne videamur parietibus et tectis inclusum credere Creatorem; sicque poterit evenire, ut dum cavemus ne uspiam sit aliquid, ubi insipientium mens possit errare, nihil pene habeamus, quo vel devotionem nostram exerceamus, vel simplices et ignaros ad amorem invisibilium trahere valeamus. Quantum autem utilitatis ex picturæ ratione proveniat, multipliciter patet. Primum quidem, quia pictura est quædam litteratura illiterato, adeo ut quidam priorum legatur ex picturis didicisse antiquorum historias. Deinde (ut brevitas causa prætermittam plu-

rima) in gestis Sylvestri papæ legitur, Constantinum imperatorem, per thoracidas apostolorum, quod ipsos in visione viderit, cognovisse. Et videmus aliquando simplices et idiotas qui verbis vix ad fidem gestorum possunt perducere, ex pictura passionis Dominicæ, vel aliorum mirabilium ita compungi, ut lacrymis testentur exteriores figuras cordi suo quasi litteris impressas. Ergo sicut *omnia munda mundis* (*Tit. i*), coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum quia inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia: ita malis omnes viæ offensionis plenæ sunt. Et sicut boni etiam malis bene, sic mali etiam bonis male utuntur. Sic itaque imagines et picturæ habendæ sunt et amandæ ut nec despectu utilitas annuletur, et hæc irreverentia in ipsorum, quorum similitudines sunt, redundet injuriam: nec cultu immoderato fidei sanitas vulneretur, et corporalibus rebus honor nimie impensus arguat nos minus spiritualia contemplari.

CAPUT IX

De templis et altaribus dedicandis.

Quod templa Dei dedicatione solemniter consecranda sint, exemplis antiquorum et congrua ratione docemur, quia et Jacob patriarcha erexisse lapidem legitur et oleo desuper fuso unxisse eum, et vocasse donum Dei: idemque super altare erectum invocasse fortissimum Deum Israel. Tabernaculum autem Moyses et Salomon templum celeberrimis dedicationibus consecrassæ leguntur (*Exod. xl*; *III Reg. viii*). Unde in testimonium divinæ ostensionis et visitationis, ignis de cælo descendens, oblata consumpsit, et supra utramque domum fumus ac nebula divinæ protectionis apparuit.

Notandum vero quod non tantum in prima constructione templi dedicatio est celebrata, sed etiam secundo vel tertio, post eversionem et profanationem ejusdem templi propter peccata populi perpetrata a gentibus, cum reedificatum sub Zorobabel (*Agg. ii*), sive sub Machabæis fuisset purificatum iterata dedicatione subsecuta (*I Mach. v*). Unde ea quæ novissime facta est hiemis tempore, usque ad tempora passionis Christi observata cognoscitur, sicut scriptum est in Evangelio Joannis (*Cap. x*): *Facta sunt Encænæ in Hierosolymis, et hiems erat*, et reliqua. Nam cætera duæ aliis anni temporibus factæ, septimo videlicet et primo mense, narrantur. Invenitur etiam concilio Agathensi statutum, ut altare unguatur et benedicatur. Hæc quidem et alia exempla dedicandorum habemus templorum et altarium, non minus ad hanc observantiam probabili ratione perducti. Si enim pagani templa et statuas, erroris sui testimonia, dæmoniis deceptoribus suis, per quædam exsecramenta magis, quam sacramenta devovere et dedicare noscuntur, ut et suam devotionem diis, quibus placere desiderant arctius insinuent, et ad se invisendos dæmonum gratiam hac familiaritate sibi concilient, sicut legitur Nabuchodonosor rex Babylonis fecisse dedicationem statuæ quam ere-

rat in campo Duran (*Dan. 11*). Quare non potius nos templa et altaria, nostræ religiositatis indicia, Deo Salvatori nostro per illibata et vestra sacramenta dedicare curemus (*Joan. xiv*), ut et cum nostræ devotionis officiis divinæ majestati placeamus: et ipse nos semper invisere, et mansionem sibi in nobis facere dignetur, qui per prophetam dicit: *Pavete ad sanctuarium meum (Lev. xxvi)*, et reliqua.

CAPUT X.

Quid fieri debeat in locis Deo consecratis

Quid autem fieri debeat in locis Deo consecratis, Dominus per prophetam et per seipsum manifestat dicens: *Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus (Matth. xxi; Isa. lvi)*. Et Psalmista: *Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum (Psalm. v)*, et multa his similia. Angelorum etiam præsentiam in locis talibus haberi, et Jacob agnovit, quando scala in Bethlehem recta, vidit angelos ascendentes et descendentes (*Gen. xxviii*). Et David testatur, dicens: *In conspectu angelorum psallam tibi, et adorabo ad templum sanctum tuum (Psal. cxxxvii)*. Vota etiam et sacrificia in his Deo offerri debere, et lex Moysis pleniter docet (*Deut. xii*), et Psalmista commemorat: *Vota mea (inquiens) Domino reddam in conspectu omnis populi ejus (Psal. cxv)*, etc. Doctrinæ quoque verbum populo in Ecclesia dispersari, et Moyses ostendit, cum ad ostium tabernaculi mandata Domini populo exposuit: et ipse Dominus in templo duodenis inventus est in medio doctorum sedens (*Luc. 11*); et creberime in Evangelio reperitur in templo sermonem fecisse, sicut et in passione sua fatetur se palam in synagogis docuisse et in templo, quo omnes Judæi conveniunt (*Joan. xix*). Sed et Petrus cum Joanne in templo oravit et Paulus vota persolvit (*Act. 11*), et omnes apostoli docuerunt (*Act. xxi*). Unde cum eadem domus Dei oratorium dicatur, potest et a deprecationibus in ea faciendis, et a locutione doctrinæ, ita dicta putari, quia oratio, id est oris ratio, et non tantum humilis postulatio, verum et rationabilis intelligitur hoc nomine locutio. Inde est quod primi ordines in Ecclesiæ utuntur oratoriis, quia ad ipsos pertinet docendi officium. Et publici declamatores, ac sapientes dictionum compositores, oratores vocantur. Baptismum quoque ibi convenientissime celebratur, quia ante tabernaculum labrum, et ante templum mare ac decem lateres positos legimus, in quibus et oblaturi sacerdotes, et victimarum carnes lavarentur. (*Exod. xxx; III Reg. vii*). Et dignum profecto est, ut in Christi templo Christiani regenerentur.

CAPUT XI.

Quid item fieri non debeat.

Alia vero negotiorum carnalium in Deo consecratis ædificiis opera fieri non debere, ut non dicam, quæ nusquam licent: sed et quædam alia, quæ alibi interdum venialiter exercentur, inde esse movenda, Dominus ipse ostendit, cum zelo domus Dei ductus,

A vendentes et ementes eiecit de templo (*Joan. 11*). Et per Prophetam quodam loco quæritur, dicens: *Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa (Hier. xi)*. Apostolus quoque Corinthios in ecclesia dissensiones habentes, itemque convivantes increpat, dicens: *Primum quidem convenientibus vobis audio scissuras esse (I Cor. xi)*, et reliqua, et in consequentibus: *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent?* Et post multa subjungit: *Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis.* Et superius de inordinatis orantium gestibus præmittit: *Hoc autem præcipio, non laudans, quod non in melius, sed in deterius, convenitis.* Unde beatus pater Benedictus in regula monachorum præcipit, ut oratorium hoc sit quod dicitur, nec illi quidquam aliud geratur aut condatur. Ubi ostenditur eos culpabiles esse, qui nulla necessitate coacti, indigna ibi committunt, vel loca sancta in horrea et apothecas convertunt: cum in canonibus quoque sæpius sit interdictum, ne in ecclesiis convivia vel prandia fiant nisi quis itineris necessitate cogatur.

CAPUT XII.

De orandi modis ac distantia vocum.

C Qualiter autem orandum sit idem Pater brevibus verbis, et maxime istis concludit, dicens: *Brevis et pura debet esse oratio: et non in multiloquio, sed in puritate cordis, et compunctione lacrymarum, nos exaudiri sciamus, et non in clamosa voce, sed in lacrymis et intentione cordis.* Et item. Consideremus qualiter in conspectu Divinitatis et sanctorum angelorum esse oporteat, et sic stemus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ. Intelligamus ergo his exemplis, quid Dominus in templis suis fieri velit, vel quid prohibeat. Qui et filios Heli propter scelera circa tabernaculum commissa punivit, et Annam, matrem beati Samuelis, in secreto cordis, motu tantum labiorum, sine strepitu vocis, orantem, in filii petitione exaudivit, ipsumque Samuelem, quia fideliter in domo Domini ministravit, reprobat sene, in prophetam, sacerdotem et ducem elegit. De cujus matre modestissima, et in oratione electanda est instantia humilis, et post orationem perseverantia salutaris. Legitur siquidem de illa quia vultus illius non sunt amplius in diversa mutati. Qui enim aut in oratione aliud quam debet, petit; aut alio modo quam magister humilitatis insinuat, deprecatur, vel orare nescit, vel minus quam potuit proficit. Qui vero paracta oratione vel ad malam consuetudinem, vel ad nova facinora, sine respectu mox prosilit, fructum orationis perdit. Nam quidam in oratione pectus pugnis pavimentant, caput contundunt, voces muliebri gracilitate submitunt et in

proximo vel verbis vel factis alios conturbare, et A semetipsos non metuunt culpabiles exhibere. Hi nimirum contra judicem, quem orando honorant, moribus pugnant. De vocum autem differentia dicendum illam esse divinis laudibus aptam, quæ qualitercunque sonuerit, ex bono thesauro cordis profecta, internæ intentioni concordat. Nam et in bono legitur vox alta, dum dicitur in dedicatione templi Salomonis, *vox sacerdotum et Levitarum in turbis et hymnis exclamantium* (III Reg. viii), longius sonuisse, et sancti martyres sub ara Dei voce magna clamasse leguntur (Apoc. vi). Ubi quamvis intelligi possit, sicut et in aliis multis locis, illam esse magnam vocem quæ, quamvis sit sono humilis, ex bona devotione procedit, sicut ad Moysen dicit Deus: *Quid clamas ad me* (Exod. xiv), cum non legatur ibi aliquid clamasse; tamen bonum est, et omni quieto præferendum, in laudem Dei decenter et simpliciter laborare. Cumque omne genus laudationis divinæ, secundum rationem exhibitæ, sit laudandum, illud probabilius est dicendum quod habuerit vanitatis et jactantiæ minimum. Lege libros Confessionum sancti Augustini, et invenies quantum ille judicaverit esse periculi in cantilenarum cum melodia dulcedine.

CAPUT XIII.

Quibus prosit cultus divinus, et quibus non.

Sciendum sane ita demum templorum et officiorum sacrorum Deo, universorum creatori, cultus esse acceptos, si hominum pectora, quorum ob causam hæc sibi exhiberi permittit vel jubet, ipsius inhabitatione fuerint digna. In vacuum enim ligna et lapides poliunt, qui mores non componunt. Frustra dona et pecunias comportant, qui interius divinæ subtilitatis oculum non placant. Nam quia Judæi Dominum interius non audierunt, exteriora eorum contempsit et abjecit, per prophetam dicens: *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam* (Jer. xii). Et per seipsum: *Relinquetur vobis domus vestra deserta* (Matth. xxiii). Ergo propter peccata hominum loca sacra a Deo negligi, testis est arca ab Allophyliis capta (I Reg. iv), templum toties eversum vel profanatum, et multæ Christianorum ecclesie nunc a barbaris vastatæ vel subversæ, nunc ignibus vel fulminibus desolatæ, nunc terræmotibus vel turbinibus dirutæ. Unde et Dominus per Jeremiam peccatori populo confidentiam vel maximam aufert, dicens: *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, etc.* (Jer. vii). Non solum autem Dei protectionem, sed etiam angelorum custodiam et sanctorum curam a locis quondam sanctis discedere, cum prius habitatores vel cultores locorum a Deo discesserint, ex eo certum est quod omnis militia sanctorum solio Dei assistit: et ubi Deus non fuerit, ibi esse non possunt. Secundum gratiæ ostensionem dico, non secundum divinæ potentiæ immensitatem, quia neque infernalibus deest qui cælum implet ac terram. Scribit enim Josephus (*de Bello Jud.*, l. vii, c. 17), imminente propter

peccata urbis excidio, auditam fuisse custodum invisibilium vocem de interioribus templi: *Transeamus ex his sedibus. Neque vero sacra loca illis prosunt, qui sanctitatem projiciunt, sicut nec loca horrida obsunt his qui Domini gratia proteguntur. Nam et in prædicta Hierusalem subversione, omnibus malis attriti, suffusos lacrymis oculos retorquentes ad templum, liberari non meruerunt sicut scriptum est: Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret: ad Dominum, nec audivit eos* (Ps. xvii). Subjungitur enim in eodem psalmo, quo merito: *Filii alieni mentiti sunt mihi, et reliqua* (Ibid.). Præsumptores enim et negligentes in locis sanctis mulctantur, ut Nadab et Abiu, offerentes ignem alienum (Lev. x). Item Core cum seditiosis ante tabernaculum igne B Dei devoratur (Num. xvi). Heli sacerdos in loco sancto fractis cervicibus exspiravit (I Reg. iv). Bethsamitæ in conspectu arcæ damnantur (I Reg. vi). Juxta aram perimitur Joab (II Reg. ii); juxta altare trucidatur. Ozias, sacerdotium indigne usurpans, lepra perfunditur (II Par. xxvi). Econtra humiles et Deum timentes in locis infirmis et exitiabilibus, justitia tuente, salvantur. Joseph in cisterna non perit, in carcere non dimittitur (Gen. xxxvii et xli). Moyses in fluvio non necatur (Exod. ii); Jacob de sterquilinio erigitur (Job. xlii); Jeremias de lacu cænoso sustollitur (Jer. xxxviii). Daniel inter leones, tres pueri inter ignem illæsi servantur (Dan. v et iii). Petrus liberatur de carcere (Act. xii), Paulus evadit de mari (Act. xxvii). Et quid amplius dicam? C Iniquitas de cælo angelos dejecit, justitia de inferno homines liberavit.

CAPUT XIV.

Justas oblationes et magis viriutes quam corporalia munera Deum desiderare.

Postremo admonendi sacrarum structores ædium, vel ornatores, ut suæ devotionis affectum rebus juste acquisitis ostendant: quia Dominus per prophetam testatur, *se odio habere rapinam in holocausto* (Isa. lxi). Et alibi scriptum est: *Qui offert victimam de rapina pauperis, quasi qui mactet filium ante patrem* (Ezech. xxxiv). Et in Proverbiis: *Hostiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur a scelere* (Prov. xxi). Itemque: *Honora Dominum de tuis justis laboribus, et reliqua* (Prov. iii). Meminerit etiam David regem noluisse accipere aream Aream Jebusei, ad ædificandum altare Domino, ipso gratis dare volente, nisi primum justii pretii rependeret quantitatem (II Reg. xxiv): et revera non est remedium peccati, si contempto salutis præcepto, ipsius signa contemptus objicias præceptori. Deinde qui juste quidem offert, sed majora et utiliora legis mandata postponit, audit cum Cain: *Non ne si recte offeras, recte autem non divides, peccasti? quiesce* (Gen. iv, sec. LXX). Qualibus Salvator dicit: *Væ vobis qui decimalis mentham et rutom, et omne olus: et quæ araviora sunt legis, præteritis misericordiam, judicium et veritatem* (Matth. xxiii). Hæc autem dicimus, non quo ædificantium et ornantium loca sacra devotionem

calpemus, sed quo doceamus eleemosynam in pan- A peres huic præferendam. Quia, ut beatus Hieronymus ait : « Superstitiosum est parietes auro fulgere, Christumque ante januas fame et nuditate torqueri. » Ipse enim ibi nos jubet *thesaurizare ubi neque ærugo, nec tinea demolitur : ubi fures non effodiunt nec furantur* (*Matth. vi*). Et in iudicio veniens, non utrum ecclesias ædificassemus, sed utrum membris ejus minimis profuissemus, inquisiturus est (*Matth. xxv*).

Hæc quidem ornamenta *sanctum sæculare* Apostolus nominat (*Hebr. ix*), quia sunt alia quasi sancta cœlestia, sicuti sunt ornamenta animarum. Quæ quo minus apud homines habent splendoris, tanto plus apud Dominum habent meriti et mercedis. Legitur enim de beato Gregorio papa quod non sicut alii in exstructione ecclesiarum laboraverit, sed in doctrina et eleemosynarum largitate : quam non solum apud suos, verum etiam apud longe et in exteris provinciis positos, exercere curavit. Si ergo in condendis vel ornandis sacris ædificiis summa sanctitas esset, debuerunt earundem studiosissimi rerum, aliis qui minus his faciendis institerunt, meritorum præeminere distantia. Sed quia legimus Moysen, tabernaculi structorem, ad aquam contradictionis Dominum offendisse (*Num. xx*), et idcirco ad terram repromissionis non pervenisse : Salomonem quoque, post singularem templi mirabilis exstructionem, mulierum seductum amore, Domini incurrisse offensam (*III Reg. xi*) ; unde et regni, eatenus uniti, potentia a semine ejus discissa, in aliam tribum perniciosa divisione partim concessit : intelligimus, et C omni postposita dubietate fatemur, ita constructionem sacrarum ædium ex religiosa devotione laudandam, ut tamen virtutes, quæ sunt spirituales structuræ, et animarum in quibus Deus habitat ornamenta perennia, his multum præelatas. Quia terrena ornamenta quantalibet formositate fingantur, sine virtutibus Deo vilescunt. Virtutes vero quas et in angelis suis diligit, etiam sine materiali compositione semper sibi placere demonstrat, dicens per Michæam prophetam : *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum et quid Dominus quærat a te : utique facere iudicium, et diligere misericordiam et sollicitum ambulare cum Deo tuo* (*Mich. vi*). Unde multos sanctorum et ante usum templorum sacrarum placuisse Deo ; alios vero, postquam Deo per loca diversa sanctuaria sunt constituta ; in desertis et squalentibus locis commorantes, scimus omnipotenti Domino solis virtutibus militasse.

CAPUT XV.

De oblationibus veterum.

Hæc de sacrarum fabricis et usibus locorum nos pro modulo tarditatis et ignaviæ nostræ commemorasse sufficit. Nunc de sacrificiis et oblationibus quæ in eis Deo exhibentur, quod ipse dederit, adjungamus. Abel et Cain primi Domino munera obtulisse leguntur ; ille quidem de naturalibus ovium, quas pascebat, fetibus ; de terrenis iste, quas arte et labore acquisivit, frugibus (*Gen. iv*). Sed dona amborum

non una dignatione suscepta, quia dispari fuerant ratione oblata, testis est divini censura respectus, et invidenti fraternæ felicitati Cain usque ad homicidii reatum prolapsa dementia. Noe quoque post diluvium de mundis animantibus obtulit Domino in odorem suavitatis (*Gen. viii*). Abraham etiam et Jacob, et patientiæ Job exemplar, sacrificia et holocausta Domino immolasse leguntur. Jam vero in lege quam multiplicia sint oblationum præcepta, ex ipsis libris descendendum est. Ubi quadrupedum et volucrum carnes et sanguis, terræ fruges et fructus arborum, diversis modis offerri jubentur. Quæ omnia, cum legalium observationum umoris, licet Evangelii veritatem sua præfiguraverint exhibitione, tamen infirmo et quasi carnem et sanguinem sapienti populo imposita sunt eatenus observanda, donec veniret Dominus legis et prophetarum, et omnia quæ de se fuerant apertis vel mysticis dictis prænuntiata, vel imaginariis victimarum, sacrificiorum et solemnitatum ritibus præsignata, compleret : ita sane ut, hilucente Evangelii veritate, nec credentes ex Judæis ab illis observandis, quæ si rebus sacrilegis et profanis prohiberentur ; nec de gentibus ad fidem venientes, ad ea suscipienda, quasi salutis Christianorum necessaria, cogerentur.

CAPUT XVI.

De sacrificiis Novi Testamenti, et cur mutata sint per Christum sacrificia.

Itaque Christus, qui credentibus finis est legis, carnis dispensationem subiens, legis statuta, ut C pote a Deo, non respuit ; quin potius in se, ut terminaret, explevit. Novi vero Testamenti nova mysteria ad instruendum novum hominem tradidit : et morte sua vetera perficiens, resurrectione sua nova firmavit. In cœna siquidem quam ante traditionem suam ultimam cum discipulis habuit, post Paschæ veteris solemniam, corporis et sanguinis sui sacramenta in panis et vini substantia eisdem discipulis tradidit, et ea in commemorationem sanctissimæ suæ passionis celebrare perdocuit. Nihil ergo congruentius his speciebus ad significandam capitæ atque membrorum unitatem potuit inveniri : quia videlicet, sicut panis de multis granis aquæ coagulo in unum corpus redigitur, et vinum ex multis acinis exprimitur, sic et corpus Christi ex multitudine sanctorum coalunata completur. Unde consulte a prioribus statutum est ne vinum in sacrificio sine aquæ admittione offeratur, ut videlicet per hoc indicetur, populos qui, secundum Joannem (*Apoc. xvii*), *aqua* sunt, a Christo, cujus sanguis in calice est, dividi non debere. Ergo nec vinum sine aqua, nec aqua sine vino offertur : quia nec Christus aliter quam pro populo suo passus est, nec aliter populus quam per passionem Christi potest salvari. Quia vero Christus sacerdos esse dicitur secundum ordinem Melchisedech, quod apostolus Paulus copiosissime astruit (*Heb. vii*), salva multiplicium ratione figurarum quibus idem sacerdos Dei summi Jesus Christus Filius Dei, qui semetipsum Patri pro nobis obtulit,

pronuntiaste cognoscitur : congruum genus sacrificii Dominus noster, sacerdos verus, in corporis et sanguinis sui mysterium providere dignatus est, ut videlicet sicut Melchisedech ante circumcissionem et legis cæremonias, vivens ex fide, panem et vinum legitur obtulisse : ita ipse Dominus, pontifex factus secundum ordinem non Aaron, sed Melchisedech, justus, et justificans eum qui ex fide est, post expletionem legis easdem species sacrificii fidelibus suis tradidit. Nec dubitemus nos sine operibus legis justificari per fidem, dum illos imitamur libertate fidei et devotionis, quos sine servitute legis coactiva Deo cognoscimus placuisse per fidem. Ergo dum notus esset in Judæa Deus, dumque in uno tabernaculi vel templi loco sacrificia deberent offerri, præceptum est, vel potius permissum carnalibus, varias et sumptuosas oblationes exhibere, ut servilis religio gravibus desudaret obsequiis. At vero postquam super omnem terram laudabile nomen Domini illuxit, dumque in omnibus locis et gentibus non speciale, sed generale sacerdotium geritur, tota fidelium unitate non in unum corporaliter locum, sed in unam spiritualiter fidem concurrente, statutum est fidelibus oblationes simplices Domino consecrare, quæ et veritatem mysterii continerent, et filios adoptionis nulla sumptuum difficultate comprimerent.

Non est autem discutiendum ratione mortalium cur hæc vel illa, isto vel illo tempore, quasi diversa et discrepantia, ille, qui semper idem est et mutari non potest, statuerit vel jusserit : cum ipsorum conditor et ordinator temporum quidquid in tempore fit, non temporali sapientiæ suæ ratione, sed æterna, juste, convenienter et utiliter, quamvis sæpius occulte, disponat. Notandum tamen quod non de majoribus, fortioribus, sanctoribus, utilioribus, ad minora, iudrmiora, viliora, inutiliora genus humanum vocaverit : sed sicut persona Filii servis præmissis, vel angelis videlicet, vel hominibus, naturæ suæ præminet majestate ; sic ipse in carne adveniens, illis majora instituit, et a carnalibus ad spiritalia, a terrenis ad cælestia, a temporalibus ad æterna, ab imperfectis ad perfecta, ab umbra ad corpus, ab imaginibus ad veritatem docuit transcendendum.

CAPUT XVII.

De virtute sacramentorum, et cur ab eis criminosi suspendantur.

Igitur cum ipse Filius Dei dicat : *Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus* (Joan. vi) ; ita intelligendum est, eadem redemptionis nostræ mysteria et vere esse corpus et sanguinem Domini, ut illius unitatis perfectæ, quam cum capite nostro jam spe, postea re tenebimus, pignora credere debemus. Inde et sacramenta a sanctificatione vel secreta virtute, dicuntur. Unde etiam criminum fæditate capitalium a membris Christi deviantes, ab ipsis sacramentis ecclesiastico suspenduntur judicio. Qui enim corpus et sanguinem Domini digne manducat et bibit, designat se esse in Deo et Deum in eo :

PATROL. CXIV.

A qui vero medicinam vel non habet vel ea indigne utitur, longe se a medico esse languendo testatur. Non enim mentitur qui dicit : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, et reliqua. Sciendum enim a sanctis Patribus ob hoc vel maxime constitutum ut mortaliter peccantes a sacramentis Dominicis arceantur, ne indigne ea percipientes vel majori reatu involvantur, ut Judas, quem post panem temere a Magistro susceptum, diabolus dicitur plenius invasisse, ut crimen quod prius scelerata præmeditatione conceperat, jam sceleratissimo consummaret effecta : vel ne (quod Apostolus de Corinthiis dicit) infirmitatem corporis et imbecillitatem, ipsamque mortem præsumptores incurrant. Et ut a communione suspensi, terrore ejus exclusionis et quodam condemnationis anathemate compellantur studiosius poenitiæ medicamentum appetere et avidius recuperandæ salutis desideriis inihiare.

CAPUT XVIII.

Quid offerendum sit in altari.

Quamvis autem eorumdem sacramentorum usus ab ipso Domino traditus, et ab apostolis apostolicisque viris in totam Ecclesiæ catholicæ latitudinem sit transmissus, tamen primis temporibus quosdam alia quædam genera oblationum offerre solitos, intelligimus ex canonibus, et maxime apostolorum, in quorum tertio capitulo ita scribitur : « Si quis episcopus aut presbyter præter ordinationem Domini alia quædam in sacrificio offerat super altare, id est aut mel, aut lac, aut pro vino siceram, confectaque quædam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur. » Et in quarto : « Offerri non liceat aliquid ad altare, præter novas spicas et uvas, et oleum ad luminaria, et thymiama, id est incensum, tempore quo sancta celebratur oblatio. » Dum ergo quædam prohibentur offerri, ostenditur ea a quibusdam, licet extraordinarie, oblationibus adhibita. Unde Eutychianus, vicesimus octavus sedis Romanæ præsul, constituit fruges super altare tantum fabæ et uvæ benedici. Et hæc idcirco fortasse quia vino sanguinis Domini mysterium celebratur, faba vero abstinentium cibus est. Alias autem diversarum species rerum statutum est utlibet benedicta a sacerdotibus, vel si ad altare benedicenda quælibet deferantur, speciali benedictione a consecratione Dominicorum sacramentorum, omnimodis discernenda : ut sicut pro innumeris legis mandatis, brevium Evangelii verbum Dominus fecit super terram (Isa. x), ita pro diversis sacrificiorum ritibus simplex oblatio panis et vini fidelibus sufficiat, qui non in multitudine umbrarum apparituram quaerunt veritatem, sed eam in manifestatione factorum tenent perspicuam. Unde quorundam simplicium error de Judaicarum superstitionum seminario natus, et ad nostra usque tempora quædam vetustatis extendens vestigia, jam ex magna parte sapientium

studio compressus est. Et sicubi adhuc perniciosum hujus pestis germen revirescere fuerit comprobatum, mucrone spiritali radicitus est amputandum : illum dico errorem quo quidam agni carnes in Pascha, juxta vel sub altari eas ponentes, benedictione propria consecrabant, et in ipsa resurrectionis die ante ceteros corporales cibos de ipsis carnibus percipiebant. Cujus benedictionis series adhuc a multis habetur. Quod quam sit supervacuum, et a sacramentis Christianæ perfectionis abhorrens, facile perspicit qui veraciter intelligit quod *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v), et vult epulari non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis et veritatis (Ibid.).

CAPUT XIX.

Non ab aliis quam a jejunis communicandum.

Hoc quoque commemorandum videtur quod ipsa sacramenta quidam interdum jejuni, interdum pransi percepisse leguntur, ut legitur in canonibus concilii Africani, capitulo octavo, his verbis : « Ut sacramenta altaris non nisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario quo cœna Domini celebratur, » et reliqua. Isti quidem eo die post prandium communicandum esse censebant, quia Dominus post legalis paschæ cœnam, Novi Testamenti sacramenta legitur discipulis tradidisse. Alii vero, secta quadam singulari, non semel in anno sicut superiores, sed crebrius ante sacramentorum perceptionem cibis corporalibus refici debere judicantes, post prandia et plenitudinem stomachi, quasi confirmati, sacris rebus necessitate corporea communicabant, ut testatur Socrates in Historia sua ecclesiastica (Hist. Tripart., lib. ix, cap. 3), ubi de diversis Ecclesiarum consuetudinibus faciens mentionem, post multas jejuniorum et solemnitatum varietates, hæc inter cætera ponit : « Sed etiam circa celebritatem collectarum, quædam diversitas invenitur. Nam dum per Ecclesias in universo terrarum orbe constitutas die sabbatorum per singulas hebdomadas sacrificia celebrantur, hoc in Alexandria et Roma quidem prisca traditione non faciunt. Ægyptii vero Alexandriæ vicini, et Thebaidis habitatores sabbato quidem collectas agunt, sed non, sicut moris est, sacramenta percipiunt. Nam postquam fuerint epulati, et cibis omnibus adimpleti, circa vesperam oblatione facta communicant. » Et paulo inferius : « In Antiochia vero Syriæ altare non ad orientem ecclesiæ, sed magis ad occidentem habent. » De qua re etiam nos quidem superius disse-ruimus (supra, cap. 4). « Et hi quidem, inquit, singulis sabbatis, isti post prandium vel cœnam communicabant. Qua auctoritate id facere voluerint, non adeo liquet. Illud vero quod superiores in anniversario cœnæ Dominicæ pransi, communicare permisi sunt, ex occasione supra exposita emersisse videtur. » Sed a sequentibus honesta et rationabili deliberatione statutum esse cognoscitur ut omni tempore a jejunis sacrosancta celebrentur mysteria. Non enim ideo prius prandere, et postea com-

unicare debemus, quia Dominus completor legis, auctor gratiæ, prius legale Pascha perfecit, deinde sacramenta evangelica instituit. Sicut nec prius corporaliter cogimur circumcidi et postmodum baptizari, cum sciamus Dominum nostrum factum ex muliere, factum sub lege, primo secundum legis statuta circumcisum, ac deinceps ad expletionem omnis justitiæ lavacri salutaris subisse nobisque consecrasset primordia.

Ergo a jejunis semper celebrari debere eadem sacramenta, et generalis totius jam comprobatur usus Ecclesiæ, et dicta synodi Bracarenensis ostendunt. Ubi etiam supra memorata in die cœnæ Dominicæ communicatio post solum jejunium anathematis interpositione abscinditur. Si itaque illo die post prandium communicare non licet, cui et exemplum Domini et quorundam assensus suffragari videbatur, multo minus aliis temporibus licet, quibus horum neutrum cognoscitur attributum. Hoc autem ita fieri non solum honestas sobrietatis, per quam receptacula pectorum tantæ sanctitati percipiendæ præparari convenit, ne si indigne sumatur, in judicium transeat medicina : sed etiam ratio necessitatis magna poscebat, quia videbatur, prandentes ante communicationem, proficiente, ut assolet, in pejus mala consuetudine, de parvis refectionibus usque ad ebrietatis ingluviem interdum prolapsos credibile est. Et quid tam absurdum quam tunc spiritalem atque vitalem percipere victum, cum ex nimietate ingestorum nec corporalia alimenta potest crapulatus honeste tractare? Apostolus autem præcepit, dicens : *Omnia vestra honeste et secundum ordinem fiant* (I Cor. xiv). Quæ moderationes, quamvis in singulis sanctorum operibus necessariae sint, tamen etiam atque etiam in sanctissimi sanguinis et corporis Domini veneratione debent servari ut videlicet honeste, hoc est humiliter, pacem et charitatem in corde tenentes, jejuni et sobrii cum munditia corporis et cordis, quantum fieri potest, ipsa sacramenta contingamus : secundum ordinem autem, ut sanctificationem eorum a cibis cæteris, ut pote animæ vitam significantium, longe distare sciamus ; et primo horum consolatione refecti, deinde corporis sustentacula capiamus. Quod autem neque ante, neque post communicationem in Ecclesiis sit convivandum, et canones discrete et manifeste loquantur, et nos superius commemoravimus (cap. 11).

CAPUT XX.

(Quod alii rarius, alii crebrius, alii quotidie communicandum dicant.)

Quia vero de ratione sacramentorum pauca perstrinximus, videtur subnectendum qualiter ad quotidianam celebrationem eorundem mysteriorum usus pervenerit. Et quoniam multiplex est ejus rei apud doctores ratio, colligamus summam quæ possumus, ita ut nomina singulorum auctorum propter prolixitatem non ponamus. Nihil vero conemur astruere quod non vel ita legitur, vel ex lectione

conjectavimus, vel veracium verbis percepimus, vel usu insinuante cognovimus. Alii, ut ex Patrum collationibus discimus, semel in anno communicandum censebant, ut videlicet diuturna præparatione corpus et animam purificantes, tandem ad communionem mensæ cœlestis digne pertingerent. Et quidem horum alii ipsam celebrationem annuam in die cœnæ Dominicæ faciēbant, ut ibi solum sacramentorum gratia iteraretur illorum ubi primitus est ostensa. Unde et ipsa die solvebant jejunium, sicut in festis actiari solemus, et ante meridiem collectas explebant. Quod in canonibus partim ostenditur, et penitus prohibetur. Sed aliis cautiore visum est istos eo indigniores ad annuam suæ observationis celebritatem pervenire, quo se putabant longa dilatione defæcatis, quandoque ad sacrarum perceptionem satis dignos accedere: meliusque credebant, quamvis animus indignus sit, crebrius iterari quæ sancta sunt; quia talis est illa spiritalis medicina ut et sanos adjuvet ad perseverantiam sanitatis, et vulneratis subveniat ad redintegrationem virtutis. Et eo dignius percipitur quo percipientes, per humilitatis custodiam substrati, nunquam se ad ejus perceptionem satis dignos arbitrantur. Qui autem tardius secundum iudicium spiritalium medicorum ipsi admittuntur medelæ, ideo ad tempus abstinere debent, ne præpropere congrua suis valetudinibus ingerentes medicamina, gravius ægrotent: et quod aliis est reparatio, illis fiat damnatio. Alii omni Dominica vel omni sabbato apud Orientem et Hispanias missas facientes, commemorationem passionis Dominicæ omni septimana si facerent, sufficere credebant. Unde etiam orationem Dominicam, quæ ab ipsis, ut credimus, apostolis, vel apostolorum temporibus, ante communicationem et panis fractionem dicebatur, quidam illo tantum tempore recitandam crediderunt quo sacrificia celebrabant. Quia panem illum, qui in eadem oratione petitur, supersubstantialem intelligi, non quotidianum, voluerunt. Et sic fiebat ut qui semel per hebdomadam communicabant, semel etiam orationem Dominicam recenserent. Cyprianus autem quotidie dicendam esse ostendit, dicens: « Itaque in oratione Dominica panem nostrum, id est Christum, dari nobis quotidie petimus, ut qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione et corpore ejus non recedamus. » Item Hilarius: « Et quia quotidiana oratio est, quotidie quoque panis vitæ, ut detur, oratur. » Sanctus Augustinus dicit: « De quotidianis parvisque peccatis, sine quibus vita hæc non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit errori. » Superioribus quidem ita ut prædictum est, complacuit: aliis vero non solum in Dominicis et festis generalibus, ut sunt Nativitas, Epiphania, Pascha, Ascensio Domini, et Pentecoste, verum etiam in natalitiis sanctorum, divinorum munerum celebranda esse mysteria. Legitur enim Felix vicesimus septimus papa constituisse ut super memorias martyrum missæ celebrarentur. Sed beatus Gregorius papa in ordine sexage-

simus sextus præcepit super corpus beati Petri apostoli fieri missas. His ita observatis, cœperunt juniores tempore sequenti ferias jejuniorum augere, voraciter intelligentes panem illum quotidianum et quotidie petendum, et quotidie ab illis quibus competit, offerendum et accipiendum. Quia vero Melchisedes, tricesimus tertius ordine Romæ præsulatum agens, statuit ut nulla ratione Dominico aut quinta feria jejunium quis fidelium ageret; pagani enim his diebus quasi jejunia frequentabant: ideo beatus Gregorius supradictus in dispositione officiorum anni infra Quadragesimam, quintam feriam vacantem dimisit, ut quia festiva erat veluti Dominica, etiam officio diei Dominicæ celebris haberetur. Quæ quinta feria, quoniam postmodum cœpit ut cæteræ jejuniis applicari, Gregorius Junior statuit eam missis et orationibus esse solemnem, et undecunque colligens, ejusdem diei augmentavit officia. Cum ergo Hebræi carnales suas oblationes quotidie ex jussione Domini celebrasse legantur, quare non Christiani hostias suas spirituales quotidie offerant, et in monumentum suæ salutis frequentent? Legimus etenim, beato Gregorio (cujus supra fecimus mentionem) testante, Cassium Narniensem episcopum, post ordinationem suam omni die sacræ oblationis hostiam Domino immolasse et divina dignatione, ut solitis instaret operibus, commonitum ac magna promissionis gratia ad perseverantiam confortatum.

Gennadius autem, Massiliensis presbyter, in dogmate ecclesiastico quasi inter veteres et juniores medius existens, id est cum adhuc alii Dominicis tantum, jam quoque nonnulli quotidianis, communicarent diebus, hujusmodi libramine sententiam suam temperat, ut quotidianam Eucharistiæ perceptionem nec laudare, nec vituperare se dicat: omni vero Dominica communicare, si capitalia peccata non prohibeant, et mens in delectatione peccandi posita non sit, hortatur. Apud Græcos quoque illi qui duas Dominicas vel tres sine communionem transierint, excommunicari dicuntur. Quia vero venerabilis papa Silvester, tricesimus quartus a beato Petro, ferias clericum habere docuit, ut sicut apud paganos feriarum tantum dies aliquibus festis insigniti dicebantur (sic enim per Moysen dicitur: *Hæ sunt feriæ Domini* [Lev. xxiii]); ita Christianis, et maxime clericis, omnes dies in ferias deputentur, videtur ratione plenissimum ut per singulos dies sacris occupemur officiis. Et quantum [quando] mentis vel corporis graviores maculæ non obsistunt, panem et sanguinem Dominicum, quibus sine vivere non possumus, jugiter ambiamus et desiderio illius tuitionis potius quam præsumptione nostræ puritatis, sumamus, imitantes primitivæ Ecclesiæ studium salutare, de quo in Actibus apostolorum ita scriptum est: *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, et communicatione fractionis panis et operationibus* (Act. 11). Et infra: *Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, su-*

mebant cibum cum exsultatione et simplicitate cordis, A laudantes Deum (Act. ii). Et iterum: Omni autem die in templo et circa domos non cessabant, docentes et evangelizantes Christum Jesum (Act. v). Nota quod dicit prius eos fregisse panem ac deinde sumpsisse cibum.

CAPUT XXI.

Utrum semel vel sæpius in die offerre conveniat et communicare.

Diversitas autem quædam inter sacerdotes oboriri solet. Quia est talis qui semel tantum in die missam celebrare velit, nimirum credens idem mysterium passionis Christi cunctarum necessitatum esse generale subsidium, quia unus, qui dominator et iudex est vivorum ac mortuorum, semel pro peccatis nostris mortuus est ad multorum exhaurienda peccata. Alius vero bis, ter, vel quotieslibet, eadem mysteria in die iterare congruum putat, credens tanto amplius Deum et misericordiam flecti quanto crebrius passio Christi commemoratur. Et fortasse consuetudinem suam inde confirmandam existimat, quia Romanorum usus habet duas vel tres interdum unius solemnitatis facere missas, ut in Nativitate Domini Salvatoris et aliquorum festis sanctorum. Siquidem Telesphorus, nonus in ordine Romanæ sedis episcopus, in Natali Domini noctu tres missas celebrari constituit^a. Et revera non esse absurdum crediderim si dum plures in una die faciendæ sunt missæ, unus sacerdos duas vel tres, necessitate vel voluntate persuadente, celebret potius quam quasdam dimittat. Ad hoc accedit quod totius usus Ecclesiæ habet sæpius missas agere pro vivis, pro defunctis, pro eleemosynis et aliis diversis causis, quod etiam officia his attributa testantur. In diebus itaque publica celebritate conspicuis aut illæ diversarum rerum necessitates sunt intermittendæ, aut concurrentibus sibi met publica observatione et privata necessitate, utriusque expletio aulis est discernenda officii, vel, quod superius commemoravimus, una oblatione diversæ causæ sunt explendæ. Fidelium relatione virorum in nostram usque pervenit notitiam Leonem papam, sicut ipse fatebatur, una die septies vel novies missarum solemnia sæpius celebrasse; Bonifacium vero, archiepiscopum et martyrem, semel tantum per diem missas fecisse: qui et non longe ante nostrâ fuerunt tempora, et ambo tam scientia quam gradu præcipui. Itaque unusquisque in suo sensu abundet (Rom. xiv), dum fides conducet ut nec sæpius offerentes æstiment Deum aliter petitiones non posse discernere; nec semel hostias per diem immolantes putent suæ fidei subtilitatem potius quam superiorum devotionem divinis acceptam.

CAPUT XXII.

De ordine missæ et offerendi ratione.

Quoniam igitur qualiter ad celebrationem quotidianam missarum solemnia pervenerint, qualiter

^a Sic solitum fieri olim exemplis quæ Walafridus adducit, apparet, ut unus sacerdos plures in die missas celebraret; ac jam ea consuetudo ob

cunque monstravimus, hinc de officio missæ quid, quando et a quibus statutum sit, quantum invenire potuimus, exponamus. Quod nunc agimus multiplici orationum, lectionum, cantilenarum et consecrationum officio, totum hoc apostoli, et post ipsos proximus, ut creditur, orationibus et commemoratione passionis Dominicæ, sicut ipse præcepit, agebant simpliciter. Unde circa domos, secundum superius commemorata testimonia, frangebant panem. Quod etiam alia sententia Lucas declarat, dicens: *Una autem sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem, et reliqua (Act. xx).* Et relatio majorum est ita primis temporibus missas fieri solitas, sicut modo in Parasceve Paschæ (in quo die apud Romanos missæ non aguntur) communicationem facere solemus, id est præmissa Oratione Dominicâ; et, sicut ipse Dominus noster præcepit, commemoratione passionis ejus adhibita, eos corpori Dominico communicasse et sanguini, quos ratio permittebat. Proficiente dehinc religione amplius aucta sunt a Christi cultoribus officia missarum, quod vel pax præstita latius terminos propagavit Ecclesiæ, vel sanctorum copia usu facta est convalescente frequentior. Quod et in sacrarum ædium constructione vel ornatibus ita provenisse jam diximus; non quod aliqui æque antiquis apostolis fuerint scientia vel religiositate majores, sed quia illi maxime curabant ab infidelitate ad fidem, a tenebris homines ad lucem vocare, et in veritate stabiles reddere, ipsa facilitate religionis, melius quod volebant radibus persuadere potuerunt. Unde etiam, sicut legitur, credentes primi de gratibus legalium pondere mandatorum deprimi voluerunt. Multi itaque apud Græcos et Latinos missæ ordinem ut sibi visum est statuerunt. Et Romani quidem usum observationum a beato Petro principe apostolorum accipientes, suis quique temporibus, quæ congrua iudicata sunt, addiderunt. Quorum morem ideo in sacris rebus tam multæ gentes mirantur, quia et tanti magisterii ex apice apostolico primordiis clarent, et nulla per orbem Ecclesiæ æque ut Romana ab omni fæce hæreseon cunctis retro temporibus pura permansit. Ambrosius quoque, Mediolanensis episcopus, tam missæ quam cæterorum dispositionem officiorum suæ Ecclesiæ et aliis Liguribus ordinavit: quæ et usque hodie in Mediolanensi tenentur Ecclesia. Igitur ordinem missæ Romanæ, ut possumus, exsequamur. Antiphonas ad introitum dicere Celestinus papa quadragesimus quintus instituit, sicut legitur in Gestis pontificum Romanorum, cum ad ejus usque tempora ante sacrificium lectio una Apostoli tantum et Evangelium legeretur. Litanie autem quæ sequuntur, id est *Kyrie eleison, Christe eleison*, a Græcorum usu sumptæ creduntur, quia et Græca sunt verba et ea ipsi Græci sæpius in suis iterant missis. Hymnum autem angelicum in quo paucis verbis quædam ab angelis graves rationes merito abrogata est. In Natali Domini tres tantum missas dicere licitum.

circa Nativitatem Dominicam in laudem Dei sunt prolata, sequentes sancti Patres, ad communem sanctæ et individue Trinitatis laudationem, dulcissimas et congruentissimas dictiones addiderunt, ut sicut ejus principium a cœlestibus est ordinatum ministris, ita etiam tota ejus series divinis esset plena mysteriis.

Illum, inquam, hymnum ante sacrificium dici Telesphorus, nonus Romanorum præsul, constituit, ut ad tantæ sanctitatis celebrationem congregatorum animi angelicæ modulationis dulcedine mulcerentur. Sed in hoc loco quæri potest: Si idem hymnus hujus papæ temporibus ante sacrificium cœpit dici, cur longo tempore post sub Cœlestino legatur tantum ante sacrificium lectionem Apostoli et Evangelium præcessisse, ut ille necessario de psalmis David antiphonas quæ ante ipsas lectiones cantarentur, præposuisse videatur? Ubi respondendum est vel constitutum quidem fuisse a Telesphoro ut idem hymnus in capite missæ diceretur, sed apud posteros ipsam ejus constitutionem intermissam, donec a sequentibus plenius totus ordo missæ componeretur: vel ita statutum ab eo ut ipse hymnus in summis festivitatis et a solis episcopis usurparetur, quod etiam in capite libri sacramentorum designatum videtur, et ideo scriptum esse usque ad tempora Cœlestini ante sacrificium lectiones tantum habitas: ut subintelligatur, quamvis ille hymnus interdum ante missas diceretur, ut prædiximus, non fuisse tamen quod jugiter in omnibus missis ab omnibus sacerdotibus ante lectiones poneretur, antequam idem Cœlestinus antiphonas ad introitum dicendas instituit: vel ita potuit evenire ut idem Cœlestinus, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus*, et reliqua, ante sacrificium docuerit dicere, quod nihilominus hymnus angelicus dici potest, quia principium ejus Isaias propheta (cap. vi), seraphim pronuntiasse commemorat: sed ab imperitis quibuslibet in eodem loco ubi Telesphorus dicitur hymnum angelicum ante sacrificium posuisse, additum sit, *Gloria in excelsis Deo*, putantibus nullum alium intelligi hymnum angelicum nisi quem angeli nato Domino cecinerunt. Quæ verba, id est *Gloria in excelsis Deo*, si non essent posita in capitulo Telesphori, non nasceretur quæstio suprascripta, et intelligeretur hymnus angelicus ille qui ante actionem (id est canonem) cantatur. Huic assertioni videtur illud suffragari quod legitur, Symmachum alii [f. leg. LIII] Romanorum præsullem constituisse ut omni Dominica, vel nataliis sanctorum *Gloria in excelsis Deo* diceretur. Aut enim, sicut prædiximus, illum hymnum Telesphorus non apposuit, aut si fecit, statutum illius longo tempore imperfectum remansit. Orationes quas Collectas dicimus, quia necessarias earum petitiones compendiosa brevitate colligimus, id est concludimus, diversi auctores, utcumque videbatur congruum, confecerunt. Solebant enim non solum inter officia missæ, verum etiam in aliis orationibus convenientibus et collocutionibus, quo cæteri aderant eni-

mentiores, brevi oratione opus concludere. Quod et in sanctorum Patrum exemplis agnoscimus, dum alii alios honorificentia causa orationes colligere postulabant. Et venerabilis doctor Augustinus, in quibusdam sermonibus suis ad populum, ita terminavit locutionem, ut diceret extremo, *Conversi ad Dominum*. Ubi intelligitur oratione subita communem petitionem ad Dominum direxisse: sicut etiam nunc solent sacerdotes in conclusionibus nocturnæ vel diurnæ synaxeos, orationes breves, id est Collectas, subjungere, sunt enim tales ut non alibi quam circa sacrificii celebrationem sint dicendæ. Sunt vero aliæ quibus et in officio missæ, et non minus in aliis locis possumus uti. Crescente autem, sicut prædiximus, religionis cultu divinæ, crescebat etiam paulatim orationum et officiorum Ecclesiæ compositio, multis et ex summa scientia, et ex mediocri, et ex minima addentibus quæ congrua rebus explicandis videbantur. Ideoque credimus conciliis Carthaginensi et Milevitano statutum ut preces et orationes a quibuslibet compositæ, nisi probatæ fuissent in concilio, non dicerentur. Nam et Gelasius papa in ordine quinquagesimus unus ita tam a se quam ab aliis compositas preces dicitur ordinasse. Et Galliarum Ecclesiæ suis orationibus utebantur, quæ adhuc a multis habentur. Et quia tam incertis auctoribus multa videbantur incerta [Al. inserta] et sensus integritatem non habentia, curavit beatus Gregorius rationabilia quæque coadunare, et seclusis his quæ vel nimia vel inconcinna videbantur, composuit librum qui dicitur Sacramentorum, sicut ex titulo ejus manifestissime declaratur: in quo si aliqua inveniuntur ad hunc sensum claudicantia, non ab illo inserta, sed ab aliis minus diligentibus postea credenda sunt superaddita. Lectiones apostolicas vel evangelicas quis ante celebrationem sacrificii primum statuerit, non adeo certum est. Creditur tamen a primis successoribus apostolorum eandem dispensationem factam, ea præcipue causa quia in Evangeliiis eadem sacrificia celebrari jubentur: et in Apostolo qualiter celebrari debeant, docetur; et ut ante sanctissimæ actionis (id est canonis) mysterium ex Evangelio salutis et fidei suæ recognoscerent fundamentum, et ex Apostolo ejusdem fidei et morum Deo placentium caperent instrumentum. Antepositur autem in ordine quod inferius est dignitate, ut ex minoribus animus audientium ad majora sentienda proficiat, et gradatim ab imis ad summa conscendat. Statuit autem Anastasius papa quadragesimus unus, ut quotiescunque sanctum Evangelium recitaretur, sacerdotes non recti, sed curvi starent, ut videlicet humilitatem, quæ a Domino docetur, etiam corpore demonstrarent. Videtur autem non alias lectiones ante Evangelium fuisse tunc positas, nisi tantum apostoli Pauli, quas solum nominavit qui Gesta pontificum scripsit, cum antiphonarum mentionem subjunxit. Quod ante non debet, nisi tantum Epistola beati Pauli apostoli legebatur, et sanctum Evangelium. Quod etiam sanctus

Damasus papa, ad Hieronymum scribens, pene eisdem verbis ostendit. Et fortasse imprimis solius Pauli lectiones eo loco legebantur. Postea autem omnibus latius augmentatis, aliæ lectiones non tantum de Novo, verum etiam de Veteri, prout festorum ratio posebat, intermixtæ sunt Testamento.

Nec mirum videri debet quod paulatim aucta narrantur officia, dum adhuc multa in rebus necessariis defuissent. Cum videamus usque hodie et lectiones, et collectas, et diversas laudum species, jam pene abundantibus omnibus, superaddi, ut et in hoc illud propheticum videatur impleri: *Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia* (Dan. xii). Sed videndum est, sicut beatus Augustinus ait, ut ea cantentur quæ scripta sunt ut cantentur. Responsoria et Alleluia quæ ante Evangelium cantantur, deinde adjuncta videntur, postquam antiphonæ ad ingressum dici exspirarunt; quæ et videntur prohibita canonibus Hispanorum, qui longo post tempore sunt constituti. In illis enim iubetur ne aliquis hymnus inter lectionem apostolicam et Evangelium in ordine missæ ponatur. Ex quo intelligitur id aliquos tentasse tunc temporis, sed propter novitatem rei studium eorum nondum fuisse a quibusdam receptum. Quod tamen postea usu Romano commendatum, ad omnes Latinorum pervenit Ecclesias.

Symbolum quoque fidei catholicæ recte in missarum solemnibus [post] Evangelium recensetur; ut per sanctum Evangelium corde credatur ad justitiam, per Symbolum autem ore confessio fiat ad salutem. Et notandum Græcos illud Symbolum, quod nos ad imitationem eorum intra missas assumimus, potius quam alia in cantilenæ dulcedinem ideo transulisse, quia Constantinopolitani concilii proprium est, et fortasse aptius videbatur modulis sonorum quam Nicænum, quod tempore prius est; et ut contra hæreticorum venena, in ipsis etiam sacramentorum celebrationibus, medicamenta apud regis sæ urbis sedem confecta fidelium devotio replicaret: ab ipsis ergo ad Romanos ille usus creditur pervenisse. Sed apud Gallos et Germanos, post dejectionem Felicis hæretici, sub gloriosissimo Carolo Francorum rectore damnati, idem Symbolum latius et crebrius in missarum cœpit officiis iterari. Concilio quoque Toletano statutum est omni Dominica idem Symbolum secundum morem Orientalium Ecclesiarum recitari, ut priusquam Dominica dicatur Oratio, *ides vera manifestius testimonium habeat, et ad corpus Christi ac sanguinem prælibandum pectora populorum purificata accedant*. In ejusdem loci concilio statutum est ut etiam hymnus trium puerorum ad missam omni Dominica in pulpito cantaretur. Quod Romani propter multipliciter officiorum non faciunt nisi quatuor per annum diebus, quibus lectionum duodecim numerus adimpletur.

Offertorium quod inter offerendum cantatur, quamvis a prioris populi consuetudine in usum Christia-

norum venisse dicatur, tamen quis specialiter addiderit officiis nostris aperte non legimus, sicut et de antiphona quæ ad communionem dicitur, possumus fateri: cum vere credamus priscis temporibus Patres sanctos silentio obtulisse vel communicasse, quod etiam hactenus in sabbato sancto Paschæ observamus. Sed, sicut supradictum est, diversis modis et partibus per tempora decus processit Ecclesiæ, et usque in finem augeri non desinet. Traditur denique beatus Gregorius, sicut ordinationem missarum et consecrationum, ita etiam cantilenæ disciplinam, maxima ex parte in eam, quæ hactenus quasi decentissima observatur, dispositionem perduxisse, sicut et in capite Antiphonarii commemoratur.

Sciendum autem quosdam inordinate offerre, qui, attendentes numerum oblationum potius quam virtutem sacramentorum, sæpe in illis transeunter offerunt missis ad quas persistere nolunt. Rationalius siquidem est ibi offerre ubi velis persistere, ut qui munus Domino obtulisti, offeras pariter pro eodem munere suscipiendo postulationem devotam. Non enim frustra in actione dicitur: *Qui tibi offerunt*; non dicitur: *Qui obtulerunt*, ut intelligamus eos persistere debere in offerendo, donec oblata ad hoc perveniant ad quod oblata sunt. Sed et in hoc error non modicus videtur, quod quidam se non posse aliter plenam commemorationem eorum facere pro quibus offerunt, nisi singulas oblationes pro singulis offerant, vel pro vivis et defunctis non simul æstimant immolandam; cum vere sciamus unum pro omnibus mortuum, et unum panem esse et sanguinem quem universalis Ecclesia offert. Quod si cui placet pro singulis singulatim offerre, pro solius devotionis amplitudine, et orationum augendarum delectatione id faciat, non autem pro stulta opiuatione qua putet unum Dei sacramentum non esse generale medicamentum. Quodammodo enim in fide imperfectus est, qui putat Dominum non discernere, quando una petitione pro multis rogatur, quid cui sit necesse: vel fastidire eum æstimat, cum eadem oblatio nunc pro uno, nunc pro alio exhibetur. Præfationem actionis, qua populi affectus ad gratiarum actiones incitatur, ac deinde humanæ vocis supplicatio cœlestium virtutum laudibus admitti deposcitur, vel ipsam actionem, qua conficitur sacrosanctum corporis et sanguinis Domini mysterium (quam quoque Romani Canonem, ut in Pontificalibus sæpius invenitur, appellant), quis primus ordinaverit nobis ignotum est. Auctam tamen fuisse non semel, sed sæpius, ex partibus additis intelligimus, quia et præfatio in quibusdam festis aliter quam diebus quotidianis dicitur; et interdum non ipsa mutatur, sed inseruntur in medio speciales quarundam rerum commemorationes. Actio vero sive Canon ex eo cognoscitur maxime per partes compositus, quod nomina sanctorum, quorum ibi communio et societas flagitatur, duobus in locis posita reperiuntur. Non enim verum est, quod quidam dicunt, ideo duos ordines nomi-

num ibi factus, quia posterius positi nondum coronati fuissent, cum priores in illo Canone ponerentur, cum sciamus Joannem Baptistam, ipsis apostolis non tantum parem tempore, verum et priorem; Stephanum vero parem, et utrumque ante apostolos coronatum; cæteros quoque qui in sequenti ordine numerantur, eisdem fuisse temporibus quibus fuere qui prius sunt positi. Unde constat sequentes Ecclesiæ doctores antiquis Patrum statutis, quæ congrua visa sunt, addidisse, ut sicut religiosorum aucta est multitudo, ita et religionis crescerent instituta: primam vero partem Canonis prædicti ex eo vel maxime antiquam esse cognoscimus, quia in eo ordo apostolorum non ita est positus sicut in emendatioribus Evangelii inventur. Quod ideo fortasse evenit quia pars illa prius composita est quam Evangelia ad eam veritatem quæ nunc habetur apud Latinos, corrigerentur. In prioribus enim editionibus (ut Hieronymus testis est) non solum evangelistarum mutatus est ordo, sed etiam verborum et sententiarum erat confusa commixtio. Alexander, septimus papa in numero, miscuit passionem Domini in precatione sacerdotum, quando missæ celebrantur. Quod cum ita de eo in Pontificalibus scriptum sit, dubium videtur utrum ille eam tantum partem actionis qua passio Domini commemoratur, ordinaverit, vel totam a capite usque ad ipsum locum. Sed huic secundæ æstimationi videtur contrarium quod in ea parte sancti nominantur, qui et ante illum, et qui post illius tempora longe fuerunt; nisi dicamus ab illo eos tantum qui ante illum fuerunt commemoratos, cæterorum vero nomina suis quæque temporibus ab aliis superimmissa. Unde et ipsius nomen Alexandri in sequenti ordine reperitur. Gregorius vero, de quo superius sapius fecimus mentionem, augmentavit in precatione Canonis: *Diesque nostros in tua pace disponas*; ubi quidam volunt intelligi totam ab eo loco Canonis consequentiam, usque in finem per illum fuisse compositam. Cui sensui repugnare videtur quod passio Domini, quam Alexander eidem precationi inseruit, post hos versus habetur. Unde nonnulli credunt non amplius Gregorium quam illas tres petitiones, id est pro pace temporum et ereptione ab æternis suppliciis, et consortio sanctorum obtinendo, prioribus superaddidisse statutis. Leo quoque, quadragésimo sexto loco apud Romanos pontificatum agens, constituit ut intra actionem sacrificii diceretur, *Sanctum sacrificium*, et reliqua. De hoc etiam quæri potest utrum ab eo loco quæ sequuntur, addiderit, vel ipsa tantum verba, id est, *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*, eo loco intermiscuerit. Quod quia manifeste non legimus, nolumus definire. Ex hoc tamen apparet Gregorium, qui longe post Leonem fuit, non totum Canonem ab eo loco quo sua inseruit usque in finem composuisse. Gregorius deinde, tertius ejusdem nominis papa, faciens oratorium in basilica Beati Petri in honorem omnium sanctorum, et quotidiana ibidem officia ac missas in eorum ve-

nerationem constituens celebrari, pariter instituit in Canone a sacerdote dicendum: *Quorum solemnitas hodie in conspectu tuæ majestatis celebratur, Domine Deus noster, toto in orbe terrarum*; quod quia specialiter ad illam pertinet celebritatem, non est Canon, qui generaliter dicitur, adnotatum. Actio dicitur ipse Canon, quia in eo sacramenta conficiuntur Dominica, Canon vero eadem actio nominatur, quia in ea est legitima et regularis sacramentorum confectio. Sequitur Oratio Dominica, cum appositionibus congruis. Una enim præcedens, eam fiduciam prædicat qua Dominum creatorem Patrem dicere præsumamus: altera subsequens explicat quomodo et a quibus malis, per Dominum nos liberari petamus. Quæ Oratio Dominica, quia prius quam cætera in consecratione sacrificiorum assumpta est, in expletione ejusdem sacratissimæ actionis digne ponitur, ut per hanc purificati qui communicaturi sunt, quæ sancte confecta sunt digne ad salutem veram percipiant. Pacem ante communionem dari Innocentius papa decretis suis instituit, scilicet ut quod in oratione sancta sub sponsione remissionis promittimus, pacatos nos ipso opere demonstramus. *Agnus Dei* in confractione corporis Domini a clero et populo decantari Sergius, octogésimus sextus Romanorum antistes, constituit, ut dum præparatur ad dispensandum corpus Dominicum, rogent accepturi, quatenus ille qui pro eis oblatas est innocens, faciat eos salubriter pignora salutis æternæ percipere. Porro quod canones præcipiunt eum ad pacem non accedere qui non communicat, quidam sic intelligunt, quod non debeat pacem accipere quis in aliis missis, nisi in quibus communicat. Alii vero volunt illum tantum a pace prohiberi, qui iudicio sacerdotali a communionem suspensus est. Illum autem qui quadam ratione illo tempore [temporum, del. illo] differt communicationem, cum tamen non sit extra communionem, non debere a pacis gratia separari, ne humilitas ejus graviorum criminum suspicione notetur. Et quia de communicandi varietate quædam præmisimus (*supra, cap. 9*), hoc addendum videtur, esse quosdam qui semel in die communicare, etiamsi pluribus interfuerint missis, pro dignitate sacramentorum sufficere credant; esse vero alios qui sicut in una, sic in omnibus quibus adfuerint missis in die, communicare velint. Quorum neutros culpandos existimo, quia, sicut Augustinus ait de his qui quotidie communicant, et illis qui rarius: « Istos reverentia sanctorum retrahit rerum, illos vero amor salubrium invitat sacramentorum. » Nam et ipse sacerdos, quoties in die missas facit, communicare non omittit. Quod si non faciat, canonico est ferendus iudicio (*De cons., d. 2, c. Relatum*). Et hoc non est mirum ita de sacerdote intelligi, cum conciliis Cæsaraugustano et Toletano communiter sit statutum de omnibus, ut qui acceperit Eucharistiam, et non sumpserit, quasi sacrilegus repellatur. Est autem legitimum tempus communicandi ante ultimam orationem, quæ dicitur *ad complendum*, quia ejus

petitio maxime pro eis est qui communicant. Unde etiam eorum qui per singulas missas communicare volunt, accendi videtur voluntas. Quia per totam missam pro eis quam maxime et quasi nominatim oratur, qui ibi offerunt atque communicant. Possumus autem et debemus, ut eadem sancta missarum celebratio non paucis, sed multis prodesse credatur, dicere, cæteros in fide et in devotione offerentium et communicantium persistentes, ejusdem oblationis et communionis dici et esse participes. Quamvis autem, cum soli sacerdotes missas celebrant, intelligi possit illos ejusdem actionis esse cooperatores pro quibus tunc ipsa celebrantur officia, et quorum personam in quibusdam responsionibus sacerdos exsequitur, tamen fatendum est illam esse legitimam missam cui intersunt sacerdos, respondens, offerens atque communicans, sicut ipsa compositio præcæm eidepti ratione demonstrat. Statutum est autem Aurelianensi concilio ut populus ante benedictionem sacerdotis non egrediatur de missa. Quæ benedictio intelligitur illa ultima sacerdotis oratio.

CAPUT XXIII.

De tempore missæ.

Tempus autem missæ faciendæ secundum rationem solemnitatum diversum est. Interdum enim ante meridiem, interdum circa nonam, aliquando ad vesperam, interdum noctu celebratur. Nam Telephorus papa constituit ut nullo tempore ante horæ tertie cursum ullus præsereret missam celebrare: qua hora Dominus noster secundum Marci Evangelium crucifixus asseritur. Inter hæc notandum neque jejunandum in Dominicis et festis majoribus, uti non cogit necessitas, sicut et canones ostendunt: nec in diebus jejuniorum. Vel unquam post meridiem, hymnum angelicum, id est, *Gloria in excelsis Deo* vel [pro et] *Alleluia* dicendum nisi in duobus sabbatis Paschæ et Pentecostes, quæ specialibus mysteriis adornantur.

CAPUT XXIV.

De vasis et vestibus sacris.

Vasa quoque quibus præcipue nostra sacramenta imponuntur et consecrantur, calices sunt et patenæ. Calix dicitur a Græco nomine κύλιξ, patena a patendo, quod patula sit. Ampulla, quasi parum ampla. Zephirinus, Romanus pontifex vicesimus sextus, patenis vitreis missas celebrare constituit. Tum deinde Urbanus, octavus decimus papa, omnia ministris sacra fecit argentea, et patenas viginti quinque [for. quatuor, etc.]. In hoc sicut et in reliquis cultibus, magis et magis per incrementa temporum decus succrevit Ecclesiæ. Bonifacius martyr et episcopus, interrogatus si liceret in vasis ligneis sacramenta conficere, respondit: « Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur; nunc e contra lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus. » Sylvester papa constituit sacrificium altaris non in serico, non in panno tincto celebrari, nisi tantum lineæ et terra procreato: sicut corpus Domini Jesu Christi in sin-

done munda sepultum est. Vestes etiam sacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, actæ sunt ornatum. Nam primis temporibus communi indumento vestiti missas agebant, sicut et hactenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem, vicesimus quartus [papa], constituit sacerdotes et levitas vestibus sacris in usu quotidiano non uti, nisi in ecclesia tantum. Et Silvester ordinavit ut diaconi dalmaticis in ecclesia uterentur, et pallio linostimo eorum læva tegetetur. Et primo quidem sacerdotes dalmaticis ante casularum usum iuduebantur, postea vero, cum casulis uti coepissent, dalmaticas diaconibus concesserunt. Ipsos tamen pontifices eis uti debere ex eo clarum est quod Gregorius vel alii Romanorum præsules aliis episcopis earum usum permiserunt, aliis interdixerunt. Ubi intelligitur non omnibus tunc fuisse concessum, quod nunc pene omnes episcopi et nonnulli presbyterorum sibi licere existimant, id est, ut sub casula dalmatica vestiantur.

Statutum est autem concilio Bracarenensi: Ne sacerdos sine oratio celebret missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticæ significationis expressionem. Quid enim singula designent, quibus utimur nunc, a prioribus nostris satis expositum est. Numero autem suo antiquis respondent: quia sicut ibi tunica, superhumeralis linea, superhumeralis, rationale, balteus, femiualia, tiara et lamina, sic hic dalmatica, alba, mappula, orarium, cingulum, sandalia, casula, et pallium. Unde sicut illorum extremo soli pontifices, sic horum ultimo summi tantum pastores utuntur.

CAPUT XXV.

De horis canonicis et genuum flexione. De hymnis, item et cantilenis et incrementis eorum.

Præmissis his quæ de ordine missæ videbantur dicenda, de canonicarum statutis horarum, quæ Dominus dederit, adjungamus. Sciendum est multa post revelationem Evangelii tempora transisse antequam ita ordinarentur quarundam per diem et noctem horarum solemnia sicuti nunc habentur. In Veteri autem Testamento legimus (*Exod. xxi*) quasdam certas orationis horas, ut tempus matutini et vespertini sacrificii. Et quod Daniel legitur ter in die genu in oratione flexisse (*Dan. vi*), non absque ratione fecisse credendum est. In Novo quoque non tantum orandi, sed etiam genua flectendi, copiosa reperiuntur exempla. Nam Dominus Jesus Christus autem passionem suam, procidens in faciem suam, adoravit Patrem (*Luc. xxii*). Et Stephanus, positus genibus, pro lapidantibus exoravit (*Act. vii*). De Bartholomæo etiam legitur apostolo quod centies in die, centies in nocte flexerit genua. Quamvis autem genuationis morem tota servet Ecclesia, tamen præcipue huic operi Scotorum insistit, natio: quorum multi pluribus, multi paucioribus, sed tamen certis vicibus et dinumeratis per diem vel noctem genua flectentes, non solum pro peccatis deplorandis, sed

etiam pro quotidianæ devotionis expletione studium istud frequentare videntur. Quibus autem horis vel temporibus inter publica officia sine genuum flexione orandum sit, canones loquuntur, id est in Dominicis et festis majoribus et Quinquagesima, juxta quos canones publice pœnitentes semper genua flectere debent. Horæ igitur canonicæ, quamvis omnes rationali auctoritate celebrentur, et nihil in eis observetur quod non exempla vel dicta sanctorum Patrum confirmet, tamen quædam manifestioribus sunt dedicatæ documentis, ut ipsi Dominum nostrum in oratione legimus pernoctasse (*Luc. vi*); Paulum quoque et Silam noctis medio orasse carcere terræmotus ostendit (*Act. xvi*). Circa tertiam in apostolos orantes Spiritus sanctus descendit (*Act. ii*). *Hora sexta Petrus ascendit in cœnaculum ut oraret* (*Act. x*); itemque cum Joanne in templum ad horam orationis nonam (*Act. iii*), in qua etiam oranti Cornelio angelus apparuit. Testis enim etiam Philo^a primitivam apud Alexandrinis Ecclesiam, inter alia bona, hymnos ante galli cantus lucanos celebrasse. Ex his itaque et similibus intelligimus apud multos horas, quæ et nunc celeberrimæ sunt, observatas, sed non ea distributione psalmodiarum vel orationum qua nunc utimur. Quam et circa tempora Theodosii senioris inchoatam, ac deinceps expletam, multis animadvertimus causis. Ambrosius enim Mediolanensis, ut in libris Confessionum suarum beatus Augustinus testatur, hymnos divinæ laudationis populo componens, persecutionem Justinæ Augustæ rerum novitate lenivit. Quo in tempore, sicut etiam in Vita ipsius Ambrosii scribitur, antiphonæ, hymni et vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Hilarius quoque Pictaviensis hymnos composuit. Et de Gelasio papa scribitur quod tractatus et hymnos in morem beati Ambrosii composuerit. Damasus vero constituit ut psalmi die noctuque canerentur per omnes ecclesias vel monasteria, et præcepit hoc episcopis et presbyteris. Deinde Joannes [Chrysostomus] Constantinopolitanus primus auxit in nocturnis hymnis orationes, ob hanc vel maxime causam: Ariani extra civitatem collectas agebant; sabbato autem atque Dominica intra portas et porticus congregati, hymnos et antiphonas ex Ariano dogmate compositas decantabant; et hoc maxima noctis parte facientes, diluculo cum ipsis antiphonis per mediam civitatem, ingressi portam, ad suam ecclesiam concurrerant. Cumque hoc crebro, quasi ad vituperationem orthodoxorum, facere non cessarent (frequenter enim etiam hoc cantabant: Ubi sunt qui dicunt tria virtute unum?), tunc Joannes, ne simplices hujusmodi cantibus traherentur, instituit suum populum ut et ipsi nocturnis occuparentur hymnis, quatenus et illorum obscuraretur opus et fidelium professio firmaretur. Studium ergo Joannis nimis utile cum turba periculisque finitum est. Hæc in decimo libro Historiæ ecclesiasticæ, quæ Tripartita dicitur, ita inseruntur; in quibus et hoc

^a Vide Eusebii Hist. eccl.

A subnectitur paulo inferius: dicendum tamen est unde sumpsit initium ut in Ecclesia antiphonæ decantentur. Ignatius Antiochiæ Syriæ, tertius post apostolum Petrum episcopus, qui etiam cum ipsis debebat apostolis, vidit angelorum visionem quomodo antiphonas sanctæ Trinitati dicebant et hymnos. Isque modum visionis Antiochenæ tradidisse probatur Ecclesiæ, et ex hoc ad cunctas transivit Ecclesias. Notandum hymnos dici non tantum qui metris vel rhythmis decurrunt, quales composuerunt Ambrosius, Hilarius et Beda Anglorum Pater, et Prudentius Hispaniarum scholasticus, et alii multi; verum etiam cæteras laudationes, quæ verbis convenientibus et sonis dulcibus proferuntur. Unde et liber Psalmorum apud Hebræos liber hymnorum vocatur. Et quamvis in quibusdam ecclesiis hymni metrici non cantentur, tamen in omnibus generales hymni, id est laudes, dicuntur. Cantandos etiam illos qui legitime componuntur, Toletani auctoritas concilii ostendit, inter alia sic dicens: Et quia a nonnullis magno studio in laudem Dei atque apostolorum, et martyrum triumphos, compositi esse noscuntur, sicut sunt hi quos beatissimi doctores Hilarius atque Ambrosius ediderunt: quos tamen quidam specialiter reprobant, eo quod de scripturis sanctorum canonum vel apostolica traditione non existunt: respuant ergo et illum hymnum ab omnibus compositum [comprobatum], quem quotidie publico privatoque officio in fine omnium psalmodiarum dicimus: *Gloria et honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen*; sed et ille hymnus quem nato in carne Christo angeli cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*; reliqua quæ ibi sequuntur ecclesiastici doctores composuerunt: ergo nec ipsi in ecclesiis canendi sunt, quia in sanctorum Scripturarum libris non inveniuntur? Componuntur missæ sive preces vel orationes, sive commendationes, seu manus impositiones, ex quibus, si nulla decantantur in Ecclesia, vacant omnia officia ecclesiastica. His verbis ostenditur multa in Ecclesia noviter componi, quæ non sint, si a fide veritatis non abhorreant, abjicienda. Porro hymni metrici ac rhythmici in Ambrosianis officiis dicuntur, quos etiam aliqui in missarum solemnibus propter compunctionis gratiam, quæ ex dulcedine concinna augetur, interdum assumere consueverunt. Traditur siquidem Paulinum, Foro-Juliensem patriarcham, sæpius, et maxime in privatis missis, circa immolationem sacramentorum hymnos vel ab aliis vel a se compositos celebrasse. Ego vero crediderim tantum tantæque scientiæ virum hoc nec sine auctoritate, nec sine rationis ponderatione fecisse. In officiis quoque quæ beatus Benedictus abbas, omni sanctitate præcipuus, ordinavit, hymni dicuntur per horas canonicas: quos Ambrosianos ipse nominans, vel illos vult intelligi quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos. Sciendum ta-

men multos putari àb Ambrosio factos, qui nequam ab illo sunt editi. Incredibile enim videtur illum tales aliquos fecisse, quales multi inveniuntur, id est qui, nullam sensus consequentiam habentes, insolitam Ambrosio in ipsis dictionibus rusticitatem demonstrant. Dicendum vero de hymno qui ob honorem sanctæ et unicæ Trinitatis officiis omnibus interseritur, eum a sanctis Patribus aliter atque aliter ordinatum. Nam Hispani, sicut superius commemoravimus, ita eum dici omnimodis voluerunt. Græci autem, *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.* Latini vero, eodem ordine et eisdem verbis hunc hymnum decantant, addentes tantum in medio: *Sicut erat in principio.* Pro quibus etiam particulis quidam Græci minus sapientes, Latinos, proximis ante nos temporibus, calumniis impetere conati sunt. Intelligimus tamen nos in hoc non errare, credita consempiternitate gloriæ Patris, et Filii, et Spiritus sancti: pariterque scientes quod Romani firmissimi fidei servatores, remotis cæteris compositionibus, hunc hujus hymni tenorem non aliter suscepissent, nisi eum purum ab omni errore cognoverint. Affirmant siquidem multi hymnum istum Nicæni concilii sacratissima sanctione prolatum, ut omnibus officiis et orationibus intermixtus, et fidem cœternæ Trinitatis inculcet, et in singulis petitionibus ipsa confessio melius favorem divinæ exauditionis obtineat. Hunc itaque hymnum nonnulli omnibus pene psalmis, et interdum incisionibus psalmodum coaptant, responsoriis vero paucioribus, ut illi qui statuta Patris Benedicti in horis sequuntur canonicis. Romani eum in psalmis rarius, in responsoriis crebrius iterant. Sane versum, qui in capite omnium (præter missam) officiorum quæ horis canonicis exhibentur, dici solet, id est, *Deus, in adiutorium meum intende,* et reliqua, Patres antiqui suis Collationibus inveniuntur statuisse omnibus, non tantum officiis, sed etiam operibus præmittendum, ut invocatio divinæ opitulationis initio cujuslibet actionis assumpta faciliorem faciat et postulandi constantiam et obtinendi virtutem. In Agendis autem mortuorum, et circa passionis Dominicæ solemnitatem, inchoationes et expletiones officiorum non ut in cæteris sunt, tristitiæ videlicet significandæ causa, nisi aliquo graviore decreto. Quia vero tanta est in ipsis diversitas officiis, non solum pro varietate gentium ac linguarum, verum etiam in una gente vel lingua, pro temporum mutatione, vel magistrorum studiosa institutione: ut si velim cuncta replicare quæ de hac multiplicitate jam legimus, magis onerosus quam profructuosus videar auditoris: omittam igitur quæ infinita sunt, hoc tantum affirmans quod plenarius officiorum ordo, qui nunc per Romanum orbem servatur, post antiquitatem multis temporibus evolutam institutis et ad omnem eminentiam sanctæ religionis est dilatatus. Crescente enim fidelium numero, et hæresis pestilentia multiplicius pacem maculante catholicam, necesse erat augeri

A cultum veræ observationis, ut et clarior religio accedentium ad fidem animos invitaret, et auctior cultus veritatis constantiam catholicorum adversus inimicos ostenderet. In tantum denique vel cantilenæ, vel psalmodiæ memoriter exercendæ usus erat rarus apud priores, ut de novissimis pene Romanorum præsulibus, et qui nec ducentis annis nostra tempora præcesserunt, quasi memorabile quiddam et singulare scribatur si qui eorum in rebus prædictis eminentiores cæteris viderentur. Hornista enim, in ordine quinquagesimus quartus, clerum composuit et psalmis erudit. Leo, octogesimus secundus, et Benedictus post eum proximus, itemque Sergius, octogesimus sextus, psalmodia et cantilenæ scientia floruisse dicuntur. De Gregorio autem tertio velut inauditum quiddam et novum refertur, quod omnes psalmos memoriter tenuerit. Ubi intelligi datur paucos priorum ita Psalterium didicisse. Solebant enim psalmos, æque ut cæteras Scripturas, partim etiam lectitando, suis officiis inserere. Quod si diligenter advertas, multis Scripturarum documentis apparet. Ordinem autem cantilenæ, diurnis seu nocturnis horis dicendæ, beatus Gregorius plenaria creditur ordinatione distribuissæ, sicut et supra de Sacramentorum diximus libro, cum multi ante sive post eum orationes, antiphonas vel responsoria composuerint. Nam et de antiphonarum inchoate superius diximus (*cap. 22*). Et responsoria ab Italis primum inventa traduntur, vel Ambrosio videlicet vel alii nova divinarum laudem augmentatione gaudenti. Et quia Gallicana Ecclesia, viris non minus peritissimis instructa, sacrarum officiorum instrumenta habebat non minima, ex eis aliqua Romanorum officiis immixta dicuntur, quæ plerique et verbis et sono se a cæteris cantibus discernere posse fateantur. Sed privilegio Romanæ sedis observato, et congruentia rationabili dispositionum apud eam factarum persuadente, factum est ut in omnibus pene Latinorum ecclesiis consuetudo et magisterium ejusdem sedis prævaleret: quia non est alia traditio æque sequenda, vel in fidei regula vel in observationum doctrina. Est etiam ille ordo officiorum laudabilis quem beatus Pater Benedictus monachis constituit observandum, scilicet ut qui proposito a cæteris discernuntur, etiam continuæ servitutis penso aliquid amplius cæteris persolvere studeant. Quam dispositionem ideo a pastoribus ecclesiarum non interdici putamus quia et vicina est auctoritati Romanæ, et quia beatus Gregorius vitam egregie Patris Benedicti describens, Regulam ab eo conscriptam, in qua idem officiorum ordo habetur, collaudans sua auctoritate, statutis ejus favere videtur. Sunt tamen qui, nescio qua præsumptione, non ea velint constitutione uti, volentes pigritiam vel protervitatem suam illo excusare permissu, quod sanctissimus vir per humilitatis suæ magnitudinem videtur concedere, ut si cui displicerit distributio ejus quam fecit psalmodum, ordinet si aliter melius judicaverit; quasi quiddam melius possint, suoque

ordini congruentius invenire, quam ille qui spiritu omnium sanctorum dicitur plenus fuisse. Psalmos autem, cum secundum LXX Interpretes Romani adhuc habeant, Galli et Germanorum aliqui secundum emendationem quam Hieronymus Pater de LXX editione composuit, Psalterium cantant. Quam Gregorius, Turonensis episcopus, a Patribus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Ecclesiam transtulisse. Cantilenæ vero perfectiorem scientiam, quam pene jam tota Francia diligit, Stephanus papa, cum ad Pippinum patrem Caroli Magni (in primis in Franciam) pro justitia sancti Petri a Longobardis expetenda, venisset, per suos clericos, petente eodem Pippino, invexit, in quoque usus ejus longe lateque convaluit.

CAPUT XXVI.

De baptismi incremento et mersione, et causis baptizandorum.

De baptismo etiam dicenda sunt aliqua, quod præfiguratum in transitu maris Rubri (*Exod.* xiv) vel Jordanis (*Jos.* iii) manifeste, secretius autem aliis multis figuris præfiguratum cognoscitur. Hoc Joannes primus initio novæ gratiæ ad fidem Christi conversis ostendit, non sua adinventione, sed divina constitutione provisum, sicut ipse testatur dicens: *Qui misit me baptizare in aqua, et reliqua (Joan.* i). Baptizavit autem non in remissionem peccatorum, quod Christi baptismo agi consuevit, sed in pœnitentiam, dicens in eum qui venturus erat ut crederent, hoc est in Jesum. De quo etiam testimonium præhibuit, dicens: *Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam. Qui autem post me venturus est, fortior me est: cujus non sum dignus calcamenta portare, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne (Matth.* iii). Et plane dignum erit ut in nova generis humani per adventum Filii Dei in carne salvatione, novum panderetur purificationis mysterium: quatenus sicut sacerdotes Levitici generis lavari consueverant ante oblationem carnalium hostiarum, ita omnes Christiani nominis hæredes, qui dicuntur *regale sacerdotium (I Petr.* ii), lavacro spiritali a peccatorum labe mundati, offerant Deo hostias spirituales in odorem suavitatis. Sciendum autem, primo simpliciter in fluviis vel fontibus baptizatos credentes. Ipse enim Dominus noster Jesus Christus, ut in nobis idem consecraret lavacrum, in Jordane baptizatus est a Joanne; et sicut alibi legitur: Erat Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi (*Joan.* iii). Et Philippus evangelista eunuchum baptizavit in fonte quem reperit in via (*Act.* viii). Sicut autem supra ostendimus, crescente processu temporum, religionis honore institutionum ecclesiasticarum usque ad plenitudinem decus crevisse: ita et hujus mystici lavacri, gradatim per temporum augmenta, in majus celebratio crevit. Addiderunt alii chrismatis unctionem, quam ex veteri sumptam consuetudine nemo qui dubitet, cum primis temporibus impositione manuum baptismum confirmari soleret, quod in Samaria fecisse Petrum

A legitur et Joannem (*Act.* viii). Quæ confirmatio et tunc ad primos Ecclesiæ pastores pertinuit, et nunc pertinere non dubitatur: unde in canonibus sæpe interdicitur presbyteris ne chrisma conficiant, neque baptizatos in fronte consignent, quod solis debetur episcopis. Testantur hoc decreta Innocentii papæ et statuta Silvestri, quia et ipse instituit ut presbyter baptizatum chrismate liniat, propter occasionem transitus mortis. Quod si a diacono vel quolibet alio homine baptizatus, casu ante confirmationem transierit, credendum non est perire propter hoc quia sub fide qua credidit poterit esse salvus, si eum post commissa peccata non perimant. Lege concilii Eliberitani decreta. Alii addiderunt in baptismatis sacramento exorcismos, alii consecrationem fontis, alii salis vel salivæ infusionem, alii catechumenorum ordinabilem instructionem, alii scrutinia diligentissime ad tantum mysterium præparationis statuerunt. Sed et multa alia quæ et exemplis divinatorum actuum vel dictorum inventa sunt, et congruentissimis spiritalium profectuum significationibus plena noscuntur, sicut copiosa priorum de eisdem rebus documenta demonstrant. Celebratur autem ipsum baptisma verum, non nisi in nomine summæ Trinitatis, quod et Dominus ipse ostendit, et canones apostolorum docent. Unde quicumque vel ab hæreticis in Trinitate baptizantibus, vel ab alio quolibet homine sub appellatione legitima ejusdem sanctæ Trinitatis fuerit baptizatus, rebaptizari non debet, ne invocatio summæ dignitatis annullari videatur; sed chrismate et manus impositione quod imperfectum erat perfici debet. Hoc in canonibus et decretis Patrum frequens habetur. Legitur quoque in ultimo ecclesiasticæ Historiæ libro quod Athanasius adhuc puer inter cœvos baptismatis similitudinem per ludum exercuerit. Alexandrum etiam Alexandria præsulem, cognita interrogatione baptistæ et responsione baptizatorum, et cæteris quæ quamvis per ludum, tamen juxta nostram religionem gesta sunt, non rebaptizandos judicasse, sed usitatis Ecclesiæ confirmandos mysteriis. Concilio quoque Eliberitano fidelibus plenum baptisma habentibus in necessitate baptizare permittitur. Victor etiam, quintus decimus Romanorum pontifex, constituit ut, necessitate faciente, liceat ubi inventum fuisset, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, christianæ credulitatis confessione clarificata, quicumque ex gentilitate veniens, baptizaretur. In hoc tamen et similibus non tribuitur quibuscumque baptizandi indiscreta licentia, cum concilio Carthaginensi mulieres prohibeantur baptizare: sed demonstratur per hæc ubi inevitabilis necessitas poscit, melius baptizari ubicunque et a quocunque in nomine Trinitatis quam periclitantem sine remedio deperire. Unde etiam tempora baptizandi legitima in talibus necessitatibus observanda non sunt, sed juxta decreta Leonis ægritudine, persecutione, obsidione et naufragio periclitantibus, semper est succurrendum: et concilio Gerundensi unius diei

infans, si in discrimine sit, baptizari jubetur. Eos autem de quibus incertum est, id est, qui nullo testimonio probare possunt se esse baptizatos, ex concilio Carthaginensi et decretis Leonis discimus baptizari debere. Illos vero, qui baptizatos se quidem noverunt, sed in qua professione ignorant, ejusdem Leonis papæ decreta sub manus impositione suscipiendos constituunt. Tempora autem baptizandi legitima Pascha et Pentecoste præfiguntur, secundum decreta Siricii, Leonis vel Gelasii episcoporum, quamvis concilio Gerundensi Natalis Domini et Pascha ponantur. Alii quoque in Epiphania Domini baptizare voluerunt, quia eo tempore Dominum nostrum traditur baptizatum, quod et ipsum ab aliis prohibetur. Quia vero secundum Apostolum in morte Salvatoris baptizamur (Rom. vi), et ipse Dominus intraturos regnum cælorum ex aqua et Spiritu renasci debere præmonstrat (Joan. iii), congrue a præsulibus Romanorum hæc duo tempora sola ad celebrationem præfixa sunt baptismatis, id est, Pascha et Pentecoste: quorum uno, passio Domini et resurrectio; altero, adventus celebratur Spiritus sancti. Alii trinam immersionem volunt, in similitudinem triduanæ sepulturæ, ut in canonibus apostolorum statutum habetur et Romanorum consuetudo observat. Alii unam propter divinitatis unitatem contendunt, ut in concilio Toletano plenissime habetur: ubi etiam commemoratur quod beatus Gregorius interroganti super hoc Leandro inter cætera ita responderit, quia in una fide nihil officit Ecclesiæ consuetudo diversa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectione triduanæ temporis exprimat. Quod si quis forte etiam pro summæ Trinitatis veneratione existimet fieri, neque ob hoc aliquid obsistit baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus poterit infantem baptismate ter vel semel mergere, quando et in tribus immersionibus personarum Trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. Quæ singularis mersio, quamvis tunc ita Hispanis complacuit, dicentibus, Trinam immersionem ideo vitandam quia hæretici quidam dissimiles in Trinitate substantias dogmatizare ausi sint, ad consubstantialitatem sanctæ Trinitatis negandam, tamen antiquior usus prævaluit et ratio supradiecta. Si enim omnia deserimus quæ hæretici in suam perversitatem traxerunt, nihil nobis restabit, cum illi in ipso Deo errantes, omnia quæ ad ejus cultum pertinere visa sunt, suis erroribus quasi propria applicarint. Notandum autem non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo, multos baptizatos fuisse, et adhuc posse ita baptizari si necessitas sit, sicut in passione beati Laurentii quemdam urceo allato legi-

mus baptizatum. Hoc etiam solet evenire cum perfectiorum granditas corporum in minoribus vasis hominem tingi non patitur.

Notandum a quod primis temporibus illis solummodo baptismi gratiam dari solitam qui et corporis et mentis integritate jam ad hoc pervenerant, ut scire et intelligere possent quid emolumenti in baptismo consequendum, quid constendum atque credendum, quid postremo renatis in Christo esset servandum. Refert siquidem venerabilis Pater Augustinus de seipso in libris Confessionum suarum quod pene usque ad viginti quinque annorum ætatem catechumenus perduravit; et ea videlicet intentione ut per hanc temporis moram, de singulis edoctus, ad eligendum quodlibet libero duceretur arbitrio, et defervescentibus lubricæ ætatis incendiis, melius quod sequendum erat servare potuisset. Sed augescente divinæ religionis diligentia, intelligentes Christiani dogmatis amatores peccatum Adæ originale non solos eos tenere obnoxios qui suis operibus prævaricationem auxerunt, sed etiam eos qui sine suis commissis: quia, secundum Psalmistam, in iniquitatibus concepti et nati sunt (Psal. i), immunes a peccato esse non possunt, dum de polluta radice procedunt; ut merito de omnibus dicatur per Apostolum: *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius* (Rom. iii). Et de Adam: *In quo omnes peccaverunt* (Rom. v). Hoc ergo sentientes sanæ fidei sectatores, ne perirent parvuli si sine remedio regenerationis gratiæ defungerentur, eos baptizandos in remissionem peccatorum [censuerunt]. Non sicut hæretici quidam, gratiæ Dei repugnantes, contendebant nulla necessitate parvulos baptizari, quia nondum peccasset: quod si verum esset, vel non baptizandi erant, vel si extra necessitatem baptizarentur, imperfectum et non verum in eis erat baptismi sacramentum, quod in Symbolo confitemur dari in remissionem peccatorum. Ergo quia omnes quos gratia Dei non liberat, pereunt in originali delicto, etiam qui sui sceleris non adjece- runt augmenta, necessario parvuli baptizantur. Quod et sanctus Augustinus in libro de Baptismo parvulorum ostendit, et Africana testantur concilia, et aliorum Patrum documenta quamplurima. Ex hac igitur occasione inventum est ut patrini vel matris adhibeantur, suscepturi parvulos de lavacro, et pro eis respondeant omnia quæ ipsi per ætatis infirmitatem confiteri non possunt. Pariterque debet spiritalis pater vel mater ei quem de fonte regenerationis suscepit, cum ad intelligibilem pervenerit ætatem, insinuare confessionem quam pro eo fecit, ut qui aliena confessione, sicut paralyticus fide portantium (Luc. v), meruit a peccatorum solvi languore, studeat salutis præstitæ vivere non indigne, et sua impleat executione quod illorum confessus est ore, si

* Non est dubium quin primis Ecclesiæ temporibus multi jam adulti et grandævi interdum baptizarentur; imo nonnulli pravo more baptismum usque ad finem vitæ differebant. At esse apostolorum tradi-

tionem ab ipsis Ecclesiæ primordiis semper usurpata de baptizandis infantibus ante usum rationis, communis est orthodoxorum assertio. Vide post alios R. Ilarionum. lib. vii, de Baptismo, cap. 8.

non vult salvatione carere quam illorum meruit A fide. Non autem pater debet vel mater de fonte nam suscipere sobolem, ut sit discretio inter spiritalem generationem atque carnalem. Quod si casu evenerit, non habebunt carnalis copulæ deinceps ad invicem consortium, qui in communi filio compaternitatis spiritale vinculum susceperunt. Baptizandi sunt itaque non solum per ætatem loquentes et intelligentes quæ aguntur, sed etiam nondum per se vel pro se loquentes. Sicut etiam synodus Carthaginensis baptizandos statuit ægrotos, qui jam loqui non possunt, cum voluntatis eorum testimonium, sui dixerint, aut ipsi aliquibus signis comprobare potuerint. Mortuis vero baptisma vel Eucharistiam dari supradicti loci prohibetur concilio, quamvis primis prædicationis evangelicæ temporibus tanti fervoris quidam in divina credulitate referuntur fuisse, ut pro quibusdam charissimis, ante annuntiationem veritatis vel baptismi perceptionem defunctis, baptizari studerent. Quod apostolus Paulus ad astruendam resurrectionis fidem commemorat (I Cor. xv); quia nisi crederentur resurrecturi, stultum erat pro eis qui jam non existerent orare.

CAPUT XXVII.

De decimis dandis.

Decimas Deo et sacerdotibus Dei dandas Abraham factis (Gen. xiv), Jacob promissis insinuat (Gen. xxviii), deinde lex statuit (Lev. xxvii; Num. xviii), et omnes doctores sancti commemorant. Et profecto dignum erat ut Israelitæ decimas pecorum et frugum, et omnium pecuniarum Domino darent, qui ut eos liberaret, decem plagis percussit Ægyptios, et in novissima plaga primogenita cunctorum disperdidit, gratiamque suis præstitit, ut impetratis pecuniis spoliarent Ægyptum. De quibus decimis Augustinus doctor mirabilis dicit: «Decimæ ex debito requiruntur. Quid si diceret Deus, nempe: Meus es, o homo, mea est terra quam colis, mea sunt semina quæ spargis, mea animalia quæ fatigas, meus est calor solis, et cum omnia mea sint, tu qui minus accommodas, solam decimam merebaris? Sed reserva tibi novem, da mihi decimam. Si non dederis decimam mihi, auferam novem. Si dederis mihi decimam, multiplicabo novem.» Cum itaque Judaicus populus præceptum decimarum tanta diligentia observaret, ut de minimis quibusque olusculis, ruta videlicet, mentha et cymino, ut ipse Dominus testatur (Math. xxiii), decimas daret, cur non majori studio plebs evangelica eandem impleat jussionem, cui et major est numerus sacerdotum et sincerior cultus sacramentorum? Ideo ergo dandæ sunt decimæ, ut hac devotione Deus placatus, largius præstet quæ necessaria sunt, sicut superius ostendimus. Ac ut sacerdotes et ministri Ecclesiæ, cura et sollicitudine necessitatum corporalium quibus sine hæc vita transigi non potest, relevati, liberiores fiant ad meditationem divinæ legis, et doctrinæ administrationem, atque spiritualis servitii voluntariam expletio-

nem; et ut munus populi in quotidianam oblationem Domino immoletur, necnon, secundum statuta canonica, in sustentationem pauperum et restaurationem ecclesiarum proficiat. Quatuor enim partes, juxta canones, fieri de fidelium oblationibus debent, ut una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta restorationi ecclesiarum servetur.

CAPUT XXVIII.

De litanis agendis

Litanias, id est rogationes publicas (quas majores vocamus) Romani una die denominata, id est vii Kal. Maii annuatim facere solent: quas Gregorius papa initio ordinationis suæ instituit, dum, post aquarum inundationem insolitam, inguinaria et insolita lues, primo Pelagio papa extincto populum vastaret Romanum. Quia tunc eo modo septenam ordinavit litaniam, sicut Paulus in Gestis Longobardorum commemorat (*In Mauritio imp.*), ut precaturos Dominum in septem turmas distribueret, quo pietatem Domini multiplicius implorarent. In primo choro fuit clerus, in secundo abbates omnes cum monachis suis, in tertio omnes abbatissæ cum congregationibus suis, in quarto omnes pueri, in quinto omnes laici, in sexto omnes viduæ, in septimo omnes mulieres conjugatæ. Triduanæ autem litiariæ, quæ proximis diebus ante Ascensionem Domini annue per omnes Galliarum vel Germaniæ Ecclesias celebrantur, in Galliis sunt constitutæ. Temporibus siquidem Clodovei regis Francorum, qui cum gente sua primus Christianus effectus est, dum civitas Viennensium crebro terræmotu subrueretur et bestiarum desolaretur incursu, sanctus Mamertus, ejusdem civitatis episcopus, eas legitur pro malis quæ prænisimus, ordinasse. Quas Aurelianensis synodus et eo tempore jubet fieri, et ab opere servili, ut plenius celebrentur, omnes vacare. Hispani autem, propter hoc quod scriptum est: *Non possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus* (Math. ix), infra Quinquagesimam Paschæ recusantes jejunare, litanias suas post Pentecosten posuerunt, quinta, sexta et septima feriis ejusdem hebdomadis, eas facientes. Alii eorum Idibus Decembribus triduanum statuerunt jejunium; alii Kalendis Decembribus. Notandum autem litanias non tantum dici illam recitationem nominum qua sancti in adiutorium vocantur infirmitatis humanæ, sed etiam cuncta quæ supplicationibus sunt rogationes appellari. Litaniam autem sanctorum nominum postea creditur in usum assumpta quam Hieronymus Martyrologium, secutus Eusebium Cæsareensem, per anni circulum conscripsit, ea occasione ab episcopis Chromatio et Heliodoro illud opus rogatus componere: quia Theodosius religiosus imperator in concilio episcoporum laudavit Gregorium Cordubensem episcopum quod omni die missas explicans eorum martyrum, quorum natalitia essent, nomina plurima commemoraret.

CAPUT XXI

De aqua sparsionis.

Aquam sparsionis cum sale benedici, et in habitaculis fidelium spargi, Alexander papa constituit. Sicut enim populus prior, legalibus institutis deserviens, sanguine lustratur (*Exod. xxiv*), ita novus Christianorum populus, baptismi sacramento renatus, digne aqua benedicta aspergitur, ut sicut sanguis agni in postibus ad repellendum percussorem ponebatur (*Exod. xii*), ita mysterium aquæ corpora et loca uniat renatorum.

CAPUT XXX.

De benedictione cerei.

Cereum autem benedici non solum in principalibus ecclesiis, sed etiam in parochiis, Zozimus papa constituit. Quod ipsum concilio Toletano ostenditur, quosdam Hispanorum observasse, quosdam neglexisse.

CAPUT XXXI.

Comparatio ecclesiasticorum ordinum et sæcularium.

Circa harum calcem rerum placet inserere quamdam sæcularium atque ecclesiasticarum comparationem dignitatum, quamvis non nesciam ordinationes potestatum et officiorum tanta diversitate pro varietate gentium, locorum et temporum perplexas, ut de eis vix aliquid certi possit exponi. Quotus enim quisque est qui se scire fateatur, quibus, non dico Assyriorum, Medorum et Macedonum, sed vel Romanorum, quod notius et proximius nobis est, imperium distributum fuerit et ordinatum administrationibus et officiis: cum per longitudinem temporum aliæ potestates aliis mutatae sint, aliæ subditæ, aliæ abditæ, ut ipsa instabilitate rerum humanum esse et temporarium comprobetur, quod quadam inconstantia et in majus extenditur et in minus contrahitur? Omissis ergo incertis, quæ notiora sunt invicem comparemus, ut ostendamus ordinationes mundanæ sapientiæ in spiritalem Ecclesiæ universalis rempublicam sacris distinctionibus commutatas, in similitudinem antiquæ historiæ qua vel pecuniæ Ægyptiorum in usum tabernaculi (*Exod. xi*), vel cedri de Libano cæsi in templi ædificationem profecisse (*III Reg. v*), Raab quoque, et Ruth, et Achior, in numerum populi Dei translati narrantur (*Josue ii*; *Ruth iv*; *Judith vi*). Sicut autem gens Romanorum totius orbis monarchiam tenuisse fertur, ita summus pontifex, in sede Romana vicem beati Petri gerens, totius Ecclesiæ apice sublimatur. De quo Sardicensi concilio statuitur cunctorum statuta ad eum referri debere, idque observandum quod ipse statuerit: sicut vero summus sæculi principatus non tantum apud Romanos, verum etiam apud aliarum partium gentes interdum fuit, ita et aliæ Ecclesiæ dignitati sedis Romanæ consociantur, id est Antiochensis in Asia, Alexandrina in Africa. In concilio enim Nicæno harum trium privilegium Ecclesiarum cæteris omnibus anteferendum ostenditur. Sed potest

A trium locorum eminentia ad unam dignitatem referri, quia in duobus horum ipse Petrus sedit; tertium nihilominus, id est Alexandriam, per Marcum filium suum et Evangelium, quod ex ore ejus ipse Marcus descripserat, suam effecerat sedem. Similiter intelligendum de principatibus sæculi, quod quamvis in diversis orbis partibus per tempora sua fulserint, tamen ad jus Romanum, quasi unum apicem, postremo omnes pene relati sunt. Comparetur ergo papa Romanus Augustis et Cæsaribus, patriarchæ vero patriciis, qui primi post Cæsares in imperiis fuisse videntur: ita et isti, qui satis pauci sunt, primi post trium sedium præules habentur. Deinde archiepiscopus, qui ipsis metropolitanis præeminet, regibus conferamus. Metropolitanos B autem ducibus comparemus. Quia sicut duces singularum sunt provinciarum, ita et illi in singulis provinciis singuli ponuntur. Unde in Chalcedonensi concilio jubetur ne una provincia in duos metropolitanos dividatur. Quod comites vel præfecti in sæculo, hoc episcopi cæteri in Ecclesia explent. Fertur enim in Orientis partibus per singulas urbes et præfecturas singulas esse episcoporum gubernationes. Sicut tribuni militibus præerant, ita abbates monachis, athleticis spiritalibus, præesse noscuntur. Quenammodum sunt in palatiis præceptores vel comites palatii, qui sæcularium causas ventilant, ita sunt et illi quos summos capellanos Franci appellant, clericorum causis prælati. Capellani minores ita sunt sicut hi quos vassos dominicos Gallica consuetudine nominamus. Dicti sunt autem primitus capellani a cappa beati Martini, quam reges Francorum ob adjutorium victoriæ in præliis solebant secum habere: quam ferentes et custodientes cum cæteris sanctorum reliquiis clerici, capellani cœperunt vocari. Porro sicut comites quidam missos suos præponunt popularibus, qui minores causas deterruunt, ipsis majora reservent: ita quidam episcopi capiscopos habent, qui in rebus sibi congruentibus quæ Injunguntur, efficiunt. Centenarii, qui et centenariones, vel vicarii, qui per pagos statuti sunt, presbyteris plebium, qui baptismales ecclesias tenent, et minoribus presbyteris præstant, conferri queunt. Decuriones vel decani, qui sub ipsis vicariis quædam minora exercent, minoribus presbyteris titularum D possunt comparari. Sub ipsis ministris centenariorum sunt adhuc minores, qui collectarii, quaterniones, vel duumviri possunt appellari, quia colligunt populum, et ipso numero ostendunt se decanis minores. Sunt autem ipsa vocabula ab antiqua consuetudine mutuata, in qua officia prælatorum dicebantur ex numero subjectorum: ut sunt chiliarchi Græce, Latine millenarii, centenarii vel centuriones; pentacontarchi, vel quinquagenarii; decani, vel decuriones; quaterniones, duumviri. Ad horum similitudinem sunt diaconi et subdiaconi, presbyterorum adjutores in verbo, baptismo et quotidiano officio. Sunt etiam archipresbyteri, in episcopis canonicorum curam gerentes. Habent et potestates

sæculi consiliarios in domesticis et liberorum pædagogos suorum, habent ipsi procuratores rei familiaris : similiter in quibusdam Ecclesiis archidiaconos, quos familiæ respicit gubernatio. Sunt in sæcularibus quæstionarii, id est qui reos examinant; sunt in Ecclesia exorcistæ, dæmonum exclusores. Habent aulæ potentium janitores, habet et domus Dei ostiarios. Habet mundus veredarios, commentarienses, ludorum exhibitores, carminum pompaticos relatores; habet Ecclesia acolythos, lectores, cantores atque psalmistas. Cæterum ex utriusque ordinis conjunctione et dilectione una domus Dei construitur, unum corpus Christi efficitur, cunctis membris officiorum suorum fructus mutuæ utilitati conferentibus; dum oculus est in sapientibus, qui veram lucem percipiunt et insinuant; os in doctoribus, auris in benevolis auditoribus, nasus in discretionis amatoribus, manus in operatoribus, pedes in proficientibus, venter in compatientibus, humeri in laborum

A toleratoribus, cuncta in cæteris : ut non sit schisma in corpore, sed si gloriatur unum membrum, congaudeant omnia membra; si contristatur unum, cuncta condoleant. Ista convenientia eo usque tenenda est, donec occurramus omnes in virum perfectum, ut sit Deus omnia in omnibus (*I Cor. xi*).

CONCLUSIO LIBELLI.

Gravi pondere tandem solutus, et utinam tam profectuoso quam magno, in fine conclusionis lectores obtestor ne quod obedientia subii, isti tribuant temerariæ præsumptioni. Fateor enim me nec reperisse cuncta, quæ dilucidare cupivi, nec cuncta posuisse quæ reperi : cum et rerum magnitudo sciendi cupiditatem succenderet, et diversitatum confusio fastidii nimietatem præberet. Habebit tamen in his lectoris mei curiosa investigatio etsi non copiam satietatis qua delectetur, qualemcunque tamen causam inquisitionis, qua melius exerceatur.

WALAFRIDI STRABI

FULDENSIS MONACHI

DE SUBVERSIONE JERUSALEM

SERMO, seu TRACTATUS.

(Apud Canisium, Lectiones antiquæ, tom. II, pag. 277.)

Quantum Dominus omnipotens de profectu hominum gaudeat, quantumve de illorum ruina condoleat, ex multis locis Scripturæ sacræ, præcipue tamen ex præsentī lectione cognoscere possumus. Denique cum Judæi vellent Dei Filium interficere, et de ejus interitu tractarent, ipse ut pius pater eorum perditionem desolebat. Nam cum Dominus Judæos se quærentes interficere desset, patulo ostendit quantum de profectu humani generis gaudeat, qui tunc de futura longe post necē Judæorum dolebat. Narrat superius Evangelii textus quomodo Dei Filius miserit discipulos pro pullo asinæ, cui insidens Hierusalem venerit, quando cæperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Dominum voce magna, super omnibus quas viderant virtutibus dicentes : « Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in cælo et gloria in excelsis (*Luc. xix*). » Et quidam Pharisæorum dixerunt ad illum : « Magister, increpa discipulos tuos (*Ibid.*). » Quibus ipse ait : « Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt (*Ibid.*). » Juxta hæc verba suljungit Lucas evangelista : « Et ut appropinquavit Jesus Hierusalem, videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses et tu, etc. (*Ibid.*) » Condolebat Dominus interitum perfidæ civitatis, quem nesciebat ipsa sibi esse venturum. Non existimandum est quod flevit Dominus pulchra mœnia civitatis, aut ædificia murorum, aut altitudines turrium, sed per metaphoram habitatores desset civitatis. Est antem metaphorā tropus, ut Græcorum ac Latinorum

docet peritia, per quem Scriptura plerumque loqui videtur; scilicet per inhabitantem [inhabitatum] ad habitantem, per irrationalem ad rationalem, per inanimalem ad animalem. Omittamus cætera, dicendo de præsentibus : per inhabitantem [inhabitatum] ad habitantem, sicut hoc in loco; et sicut alibi Dominus dicit : « Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt (*Matth. xxiii*). » Sicut enim ibi, ita et hic, non super Hierusalem flevit, sed super habitatores ejusdem civitatis, quibus a fiente Domino dicitur : « Quia si cognovisses et tu, » subauditur, feres. « Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis (*Luc. xix*). » In die enim sua perversa civitas, ea, quæ ad pacem sibi erant, habebat; quia extollatur in honoribus, gloriabatur in facultatibus, lætabatur in divitiis, in abundantia rerum, in fecunditate prolis, et in sanitate corporum. Et quia, quæ ad pacem præsentem pertinebant, habebat, futuram rixam non prævidebat. Unde et recte subditur : « Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis (*Ibid.*). » Præsens quippe gaudium tribulationem afferebat. De qua tribulatione recte subinfertur : « Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ (*Ibid.*). »

Qualiter autem hæc verba juxta litteram impleta sint, in subversione ejusdem civitatis et populi Judæici, Josephus historiographus pleniter narrat, qui